

SON YARGI KARARLARI İŞİĞİNDA KADININ SOYADI¹ WOMEN'S SURNAME IN LIGHT OF THE JUDICIAL DECISIONS

Nurten İnce

Yrd.Doç.Dr., Marmara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Hukuk Anabilim dalı, nurten.ince@marmara.edu.tr

MAKALE BİLGİSİ

ÖZET

Anahtar Kelimeler:

Kadının soyadı,
Kadın hakları,
Ayrımcılık yasağı,
Kişilik hakkı,
Yargı kararları

Türk Medeni Kanunu'nun 187. Maddesi incelendiğinde evlenen kadın, soyadını değiştirmeye zorlanmaktadır. Bu maddenin kadının kişilik hakkını, ayrımcılık yasağını ve kamu düzenini ihlal edip etmediği birçok karara konu olmuştur. Türkiye'de 2010 yılında yapılan değişiklik sonucunda Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru kabul edilmiş olup, soyadı sorunu Anayasa Mahkemesi tarafından bireysel başvuruyla da incelenmiştir. Bu çalışmada kadının soyadına ilişkin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Anayasa Mahkemesi ve Yargıtay kararları ile Alman hukuku dikkate alınarak soruna çözüm önerisi getirilmeye çalışılacaktır.

© 2017 PESA Tüm hakları saklıdır

ARTICLE INFO

ABSTRACT

Keywords:

Women's Surname,
Women's Rights,
Non-Discrimination,
Personality,
Judicial Decisions

The problem of women's surname has been one of the most controversial matters in European Court of Human Rights as well as in the Turkish jurisprudence. According to the "Turkish Civil Law Art. 187 ", married women are bound to carry their husband's surname. They are allowed to use their former surname before their husband's surname either with a written application approved by the marriage officer, or later through written permission of Government Administration. Women can claim the right to use one surname only, even if they had two before marriage." Turkish Law Art. 187 forcing women to carry their husbands' last name is contrary to the principle of democracy and it has been discussed in front of many courts. In Turkish law, child takes his father's surname when parents are married, otherwise his mother's last name. Women birth name is replaced by husband's surname after marriage and this is against freedom and equal opportunity. Acquisition and replacement of the surname should be a personal right. It is instead regulated by the Family Law against personal rights. Individuals are socially well-known by their names and surnames. For this reason, the right to one's name and surname belongs strictly to one's personal rights. Using a surname can be a privilege but at the same time an obligation. Surname is "non erasable". Once surname is acquired, it can be changed only by justice for justified reason. The preservation of the invariance and continuity of the names and surnames of persons, is not only interest of the owner, but it is also interest of the society in which the person lives. Indeed, the name and surname of the person are distinguished from other persons in society in his social relations and legal procedures. In this respect, securing the permanence of the names and surnames of the persons prevents the confusion and ambiguity in determining the rights and obligations. Forcing an adult to change his surname violates his personal rights as well as the public interest. In this essay, the problems of the women's surname during marriage are discussed in light of the decisions and to make improvements

© 2017 PESA All rights reserved

GİRİŞ

İsim en basit şekliyle bireyi diğer insanlardan ayırmaya yarayan dış bir işaret olarak tanımlanmaktadır.² Ancak tarih, edebiyat ve din başta olmak üzere pek çok değişik disiplinin isimle ilgilenmiş olması adın sadece ayırt edici dışsal bir fonksiyonun olmadığını kişiliğin önemli bir parçası ve ismin büyümlü bir boyutunun olduğunu da bizlere göstermektedir.³ İsim vermenin insanın yaratılış hikayesi ile bağı olduğu, sadece insanların isim verdiği ve Adem peygambere de hayvanlara isim verme yetkisi verildiği belirtilmektedir. İnsanların ismiyle yaşaması ve yine insanların kısa yaşayacağı ama adın ise daima var olacağı, kişinin ismiyle ve eserleriyle yaşayacağı pek çok kültürde var olan görüştür.⁴ Ad toplumların sosyal, ekonomik ve siyasal yapılarına göre değişik şekilde biçimlense de gelişim çizgisi çok basittir.⁵ Önce bireysel bir nitelik taşıırken daha sonra hem bireyi hem de onun soyunu belirten bir kavrama dönüşmüştür.⁶ Ad, bir kimseyi diğer hukuk süljelerinden ayırt etmeye yarayan sözcük veya sözcük grubu iken; soyadı belli bir aileye mensup kişileri, diğer ailelere mensup kişilerden ayırt etmeye yarayan bir simge olarak tanımlanabilir.⁷ Soyadı kullanmak kişi açısından mutlak bir hak olmasının yanında, aynı zamanda bir yükümlülüktür. Soyadının kazanılması genel olarak doğumla olur; ancak soyadı bunun dışında seçme, evlenme, evlât edinme, idari karar veya mahkeme kararı ile de kazanılmaktadır.⁸ Evlenme ile soyadının kazanılması ya da değiştirilmesi Türk hukuk sisteminde sadece kadınlar için gündeme gelmektedir.⁹ 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu'nun 187. maddesi incelendiğinde ülkemizde, evlenen kadının soyadını değiştirmeye zorlandığı görülmektedir. Bu madde kadının kişilik hakkını, ayrımcılık yasağını ve kamu düzenini ihlâl edip etmediği hususunda birçok karara konu olmuştur.¹⁰ Türkiye'de 2010 yılında Anayasa'da referandumla yapılan değişiklik sonucunda Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru kabul edilmiş olup kadının soyadı sorunu Anayasa Mahkemesi tarafından bireysel başvuru yoluyla da incelenmiştir. Bu çalışmada Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Yargıtay kararları ile Anayasa Mahkemesi'nin verdiği kararlar dikkate alınarak kadının soyadı sorunu incelenecek ve ardından da Alman hukuku ışığında kadının soyadına dair bir çözüm önerisinde bulunulacaktır.

2 Arndt, Nicole: Die Geschichte und Entwicklung des familienrechtlichen Namesrechts in Deutschland unter Berücksichtigung des Vornamensrechts. München 2003, s. 19

3 Arndt, s. 20.

4 Arndt, s. 22.

5 Helvacı, Serap/Kocabaş, Gediz: Fransız, Alman, İsviçre ve Türk Hukuklarında Kadının Soyadı, Mehmet Akif Aydın'a Armağan MÜHF- HAD, C. 21, Sa. 2 (özel sayı), 2015, s. 616; Özen, Burak: Soyadının Soybağı Yoluyla Kazanılması ve Bu Yolla Kazanılan Soyadında Değişiklik Yapılması, MÜHF-HAD, C. 16, Sa. 3-4, 2010, s. 171.

6 Helvacı/Kocabaş, s. 616.

7 Arndt, s. 23; Abik, Yıldız: Kadının Soyadı ve Buna Bağlı Olarak Çocuğun Soyadı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2005, s. 47-54; Atasoy, Hakan: Evli Kadının Soyadı Sorunu 'Anayasal' Mı? 'Bireysel' Mi?, Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, Sa. 5, 2015, s. 138; Yılmaz, Merve: Evli Kadının Soyadı, TAAD, Yıl: 3, Sa. 10, Temmuz 2012, s. 129; Yıldırım, Engin karşı oy yazısı için bkz. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/10/20111021-8.htm>. (erişim 25.06.2017)

8 Atasoy, s. 135; Yılmaz, s. 130, 132 vd.; Yılmaz-Kılıçoğlu, Kumru: Kadının Bitmeyen Soyadı Sorunu 2014/ 4 Ankara Barosu Dergisi, s. 583.

9 Ayan, Serkan: Anayasa Mahkemesi Kararları ve Çocuklar ile Kadının Soyadına İlişkin Değişiklik Tasarısı Taslağı Işığında Soyadının İlk Kez Edinilmesi, Kendiliğinden Değişmesi ve Değiştirilmesi, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi C. XVI, Sa. 4 2012, s. 2; Oktay- Özdemir, Saibe: Anayasa Mahkemesi'nin Soyadı Kanunu m. 4'ü İptal Eden 8.12.2011 Tarih ve 119/165 Sayılı Kararının Değerlendirilmesi, Anayasa Mahkemesinin Medeni Hukuka İlişkin Kararlarının Değerlendirilmesi Sempozyumu, 21 Mayıs 2012, XII Levha Yayıncılık, s. 193; Atasoy, s. 136.

10 Öcal-Apaydın, Bahar: Son Yargı Kararları Işığında Kadının Soyadı Meselesi Çözüme Kavuşturulmuş Mudur? İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 6, Sa. 2, 2015, s. 425.

I. Genel Olarak İsmi Doğumu ve Önemi

Roma hukukunun aksine pek çok ülkede 11. ve 12. yüzyıla kadar sadece tek ad taşıma yaygındı.¹¹ Tek adın kullanılması yerleşik hayata geçilmediği ve büyük ticari işler yapılmadığı için uzun süre yeterli olmuştur.¹² Daha sonra aynı isimlerde karışıklıkların engellenmesi için kişinin adının önüne baba adı ya da geldiği soydaki en büyük kişinin adının yazılması yaygın olarak kullanılmıştır.¹³ Bazen de kişinin geldiği yer, mesleği ya da karakteristik özelliğini belli edecek ibareler (ek isimler *Beinamen*) kullanılmıştır. Ancak söz konusu bu isimler kişilere bağlı olup devredilmeyen ve miras bırakılmayan ikinci isimler olmaktadır.¹⁴

Başlangıçta Roma hukukunda isim seçilmesi tamamen özel bir durum olarak değerlendirilmiş ve isim konusunda bir kamu menfaatinin olabileceği, bu nedenle de ismin değiştirilemeyeceği gibi prensipler bulunmamaktadır.¹⁵ Hristiyanlık, İslamiyet gibi semavi dinlerin de ortaya çıkması ile birlikte aynı dine mensup olan kişilerin genelde aynı isimleri kullanması gibi bir sonuç ortaya çıkmıştır. 16. yüzyıla kadar isimler önemini kaybetmemişlerdir; ancak birden fazla kardeşin aynı ek ismi taşıması ya da ayırt edici özelliği olsun diye verilen meslek, karakter gibi ön isimlerin gerçeklikle uyuşmaması karşısında soyadının kullanılması gündeme gelmiştir.¹⁶ Yerleşik hayata geçilmesi ile birlikte ticaretin artmasının yanı sıra vergi listelerinin hazırlanması, seçmen kütüklerinin oluşturulması ve askere gidecek kişilerin belirlenmesi için aynı adı taşıyan kişilerin birbirinden ayırt edilmesi sebebiyle soyadı duyulan ihtiyaç giderek artmış, aynı zamanda da hukukta yazılı aşamaya geçilmiş olunması da soyadı kullanımını yaygınlaştırmıştır.¹⁷ Ancak soyadının kullanılmasına yönelik gelişmeler her toplumda farklı seyirler içinde ilerlemiştir. Örneğin 18. yüzyılda kuzey kıyılarında hala tek ismin geçerli olduğu bilinmektedir.¹⁸

Ticaret ve hukuki işlemlerle daha çok erkekler ilgilendiği için özellikle aynı ismi kullanan erkeklerin ayırt edilmesi son derece önem kazanmıştır. Kadınlar evlenmemiş ise babalarının; evlilerse de eşlerinin adlarıyla - Mehmet'in eşi Ayşe gibi- ayırt edilmekteydiler.¹⁹ İsimlerde karışıklığın giderilmesine ilişkin geliştirilen bu yöntemler yeterli olmayıp, değişmeyen ve nesilden nesile aktırılabilen bir başka sözcüğe (ada) ihtiyaç duyulmuştur.

Evli kadınlar, evli olmayan kadınlara nazaran toplumda daha saygı gördükleri için kadınlar evli olduklarını belirtmek istemekte, adeta evliliği bir statü olarak görmekteydiler.²⁰ Zamanla eşlerin ortak bir isim kullanmaları ve kadının eşinin soyadını alması gibi bir durumla karşı karşıya gelinmiştir. Ancak böyle bir kuralın istisnaları da bulunmaktadır. Buna göre eğer erkek, soylu toprak sahibi bir kadın ile evleniyorsa bu durumda kadının soyadını alabilecektir.²¹

Başlangıçta adın ve geniş anlamda ele alındığında soyadının bireysel bir yanı olduğu ve değiştirilebileceğinden bahsedilmişken zamanla ad ve soyadı üzerinde sadece bireyin korunması

11 Berger, Elisabeth: Name und Recht Die Entwicklung der Familiennamen und ihre Einbeziehung in der Rechtsordnung Zeitschrift der Saving- Stiftung Für Rechtsgeschichte, Germanistische Abteilung, Band 117, 2000, s. 568.

12 Giesen, Dieter: Der Familiennahme aus rechtshistorischer, rechtsvergleichender und rechtspolitischer Sicht, FuR 1993, s. 66; Levi, Sigmund: Vorname und Familienname im Recht, 1888 Gießen, s. 4.

13 Moroğlu, Nazan: Kadının Soyadı, İstanbul 1999, s. 17-23; aynı yazar: Kadının Kimlik Sorunu Kadının Soyadı, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Mart-Nisan 2012, Sa. 99, s. 246.

14 Giesen, s. 66; Fleischer, Wolfgang: Die deutsche Personennamen Geschichte, Bildung und Bedeutung, Berlin 1964, s. 79.

15 Hermann, Robert: Ueber das Recht der Namensführung in der Namensänderung, AcP 45 (1862), s. 161.

16 Berger, s. 568; Fleischer, s. 79.

17 Arndt, s. 34 vd.

18 Fleischer, s. 79.

19 Berger, s. 570; Fleischer, s. 89.

20 Moroğlu, TBBD 2012, s. 246.

21 Giesen, s. 68.

gereken bir menfaati olmadığı saptamıştır. Ad ve soyadın kullanılmasında kişinin yanı sıra, toplumun da menfaati olduğu kabul edilmiştir. Zira kişi, toplumda adı ve soyadı ile hak ve borç altına girmektedir. Bu yönüyle kişilerin ad ve soyadlarının değişmezliği ve devamlılığının sağlanması, toplumda hak ve yükümlülüklerin tespitinde karışıklığı ve belirsizliklerin meydana gelmesini engeller.²² Bu nedenle 1677 yılında Bavyera’da, 1776 yılında Avusturya’da soyadın kullanılması ve değişmezliğine ilişkin hukuki düzenlemeler yapılmıştır ve yine bu hukuki düzenlemelerde soyadının değişmezliğinin istisnası olarak da kadının evlenmeyle kocasının soyadını alması düzenlenmiştir. Bu yaklaşım, 17. ve 18. yüzyılda batı dünyasındaki, ataerkil aile yapısının bir yansımasıdır.²³ 17. ve 18. yüzyılda yapılan ve kadına kocasının soyadını alma zorunluluğu yükleyen bu hukuki düzenlemeler hala bazı ülkelerde geçerliliğini korumaktadır ki, Türkiye buna verilebilecek örneklerden birini teşkil etmektedir. Bu nedenle aşağıda böyle bir düzenlemenin artık günümüzde kabul edilip edilemeyeceği Türk hukuku açısından detaylıca incelenecektir.

II. Türk Hukukunda Kadının Soyadı

1. 743 Sayılı Türk Kanunu Medenisi’nde Kadının Soyadı

Ülkemizde 1934 yılında çıkarılmış olan 2525 sayılı Soyadı Kanunu ile hukuken zorunlu hale getirilen soyadı, günümüzde her bireyin kimliğinin ayrılmaz bir parçasını oluşturmaktadır. Soyadı Kanunu’nun 1. maddesine göre “Her Türk ön adından başka soyadı da taşımaya mecburdur.”

Soyadına ilişkin hükümlerin mülga 743 sayılı Türk Kanunu Medenisi’nde de düzenlendiği görülmektedir. Burada kadının soyadına ilişkin 153. madde dikkat çekmektedir. Bu maddeye göre “kadın evlenmekle kocasının soyadını alır”. Dolayısıyla evlilik birliğinde, kocanın soyadı “aile soyadı” olmaktadır.²⁴ Söz konusu bu düzenleme kadına kocasının soyadı alma hususunda sadece bir hak vermemekte, aynı zamanda bir yükümlülük yüklemektedir.²⁵ Başka bir deyişle, kadın evlenmekle kendiliğinden (*ipso iure*) kocasının soyadını almakta olup, bu hususta tarafların iradesi bir rol oynamamaktadır.²⁶ Bu düzenleme emredici olup taraflarca aksi kararlaştırılmaz niteliktedir.²⁷

Kadının soyadına ilişkin medeni kanunun bu maddesi incelendiğinde kanun koyucunun aynı ailede yaşayan kişilerin tek bir soyadı kullanmalarını ve dışarıya karşı tek bir kişinin hangi aileden geldiğinin gösterilmesini amaçladığını görülmektedir.

İsmin devamlılığı ve değişmezliği gibi fonksiyonların ise ataerkil toplumlarda dikkate alınmadığı adeta erkeklerin menfaatlerine daha fazla önem verilip kadınların bu husustaki menfaatinin pek dikkate alınmadığını söylemek yanlış olmayacaktır. Erkeğin menfaatine ve soyadına önem veren bu düzenlemenin o dönemdeki iş bölümüyle uygun olduğu doktrinde ileri sürülmektedir.²⁸ Buna göre erkek dışarıda çalışan ve toplumsal hayata en fazla katılan kişi olarak onun soyadının korunması daha da önem taşımıştır; zira kadın zamanının çoğunu evde geçirmektedir. Yani burada kanun koyucunun kadın erkek

22 Ergene, s. 126.

23 Öcal-Apaydın, s. 429.

24 Dural, Mustafa/Öğüz, Tufan/Gümüş, Mustafa Alper: Türk Özel Hukuku, Cilt III, Aile Hukuku, İstanbul 2014, s. 158; Yılmaz, s. 131; Atasoy, s. 134.

25 Öztan, Bilge: Medeni Hukukun Temel Kavramları, 37. Bası, Ankara 2012, s. 295; Atasoy, s. 134; Özdemir, Hayrünisa: Türk ve İsviçre Medenî Hukukunda Ad Üzerindeki Hak ve Korunması, AÜHFD, C. 57, Sa. 3, 2008, s. 574; Berki, Şakir: Türk Medenî Kanununda Evlenmenin Evli Kadımla İlgili Neticeleri, Hüseyin Cahit Oğuzoğlu’na Armağan, Ankara 1972, s. 114.

26 Yüksel, Sera Reyhani: Türk Medeni Kanunu Bakımından Kadın-Erkek Eşitliği, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. XVIII, Sa. 2, 2014, s. 184.

27 Erdoğan, İhsan: Şahsiyeti İncitici Soyadı Meselesi, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 6 (1-2), 1998, s. 710; Moroğlu, TBBD 2012, s. 254; Ergene, Deniz: İnsan Hakları Hukukundaki Gelişmeler Işığında Türk Hukukunda Kadının ve Çocuğun Soyadı Meselesi ve Medenî Kanun’da Değişiklik Önerisi, MHB Yıl 31, Sa. 2, 2011, s. 129 vd.; Yüksel, s. 183; Yılmaz-Kılıçoğlu, s. 585; Özen, s. 173; Öcal -Apaydın, s. 429.

28 Arndt, s.37 vd.

eşitliği karşısında toplumsal hayata aktif olarak katılan kesimi ve kamu düzenini koruduğu ileri sürülmekteydi.²⁹ Ancak bu durum kadının soyadına ilişkin bu düzenlemelerin kadının kişilik hakkını ikinci plana attığı ve özellikle de anayasalarda yer alan eşitlik ilkesine aykırılık teşkil ettiği gerçeğini ortadan kaldırmamaktaydı. Ayrıca günümüzde aile yapılarının değiştiğini, kadının toplumsal hayatta ve iş hayatında da aktif rol aldığını söylemek yanlış olmayacaktır. Nitekim 743 sayılı Mülga Türk Kanunu Medenisi'nin 153. maddesi doktrinde eleştirilene³⁰ konu olmuş, nihayet bu madde 1997 yılında 4248 sayılı Türk Kanunu Medenisi'nin 153. maddesinin 1. Fıkrasının Değiştirilmesine Dair Kanun'un 1. maddesiyle değiştirilmiş ve “*Kadın, evlenmekle kocasının soyadını alır; ancak evlendirme memuruna veya daha sonra nüfus idaresine yapacağı yazılı başvuru ile kocasının soyadı önünde önceki soyadını da kullanabilir. Daha önce iki soyadı kullanan kadın, bu haktan sadece bir soyadı için yararlanabilir*” şeklini almıştır.³¹ 4248 sayılı Kanun'un genel gerekçesinde, “*kadının evlenmeden evvel meslek ve iş hayatında tanınmış olması halinde veya bazı düşüncelerle eski soyadını kaybetmek istememesi durumunda, kocasının soyadı ile birlikte bekârlık soyadını da kullanabilmesine imkân tanınmasının, günümüzde bir ihtiyaç olarak ortaya çıktığı*” belirtilmiş; değişikliği yapan 1. maddenin gerekçesinde ise, “*değişikliğin kadınlara karşı ayrımcılığın önlenmesi ve kadının kendi aile soyadını kullanma ihtiyacının ortaya çıkardığı sosyal gereksinimin karşılanması amacıyla yapıldığı*” ifade edilmiştir.

Türk Kanunu Medenisi'nin 153. maddesinde değişiklik yapılması kadının soyadına ilişkin olumlu bir gelişme olsa da yetersizdi; zira yapılan değişikle kadına sadece kocasının önüne kendi önceki soyadını kullanma hakkı tanınmış olup kadın tek başına kendi soyadını kullanamamaktaydı.³²

Kadın, boşanma veya evliliğin iptal edilmesi halinde ölümden farklı olarak yine evlenmeden önceki soyadına dönmekteydi. Başka bir anlatımla boşanma, evliliğin iptali gibi durumlarda da yine kadın soyadını değiştirmek zorunda kalmaktaydı. 743 sayılı Türk Kanunu Medenisi'nin 141. maddesi uyarınca “*Boşanan kadın evlenme ile kazandığı kişisel durumu korur, ancak; bekârlık soyadını yeniden alır.*” Burada da yine emredici bir durum söz konusu olup kadına bir seçim hakkı tanınmamaktaydı ve yine bu madde de 1990 yılında yapılan değişikle “*kadının boşandığı kocasının soyadını kullanmaya devam etmesinde menfaati olduğu ve bunun kocaya bir zarar vermeyeceğinin kanıtlanması halinde, hâkimin izni ile kadın kocasının soyadını kullanmaya devam edebilmesi ve koşulların değişmesi halinde kocanın bu iznin kaldırılmasını talep edebilmesi*” hükümlerine yer verilmiştir.³³

2. 4721 Sayılı Türk Medeni Kanunu'nda Kadının Soyadı

2002 yılında 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu yürürlüğe girmiş olup genel gerekçelere göre bu kanunun cinsiyet eşitliğini sağlama amacıyla hazırlandığı görülmektedir.³⁴ 4721 sayılı TMK'de cinsiyet eşitliğini

29 Akıntürk, Turgut: Türk Medeni Kanununda Kadın-Erkek Eşitsizliği ve Giderilmesi, Türk ve Alman Özel Hukukunda Kadın Sempozyumu, Ankara 2002, s. 195 ve aynı doğrultuda bkz. Hatemi, Hüseyin/Kalkan-Oğuztürk, Burcu: Aile Hukuku, İstanbul 2013, s. 73-74; Lina, İslam: Kadının Soyadı, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Kongresi 2015, s. 288.

30 Kılıçoğlu, Ahmet: Medeni Kanun Açısından Kadın-Erkek Eşitliği, Ankara Barosu Dergisi, 1991/1, s. 12 vd.; Havutçu, Ayşe: Türk Medeni Kanununda Kadın-Erkek Eşitliğine Ters Düşen Hükümler ve Reform Çalışmaları, İzmir Barosu Dergisi, Sa. 1, Ocak 1998, s. 11 vd.; Sirmen, Lale: Medeni Hukuktaki Son Gelişmelerin Işığı Altında Evlenme ve Boşanma Alanında Yeniden Düzenlenmesi Gereken Konular, Hukukta Kadın Sempozyumu, Ankara 2000, s. 85 vd.; Göztepe, Ece: Anayasal Eşitlik İlkesi Açısından Evlilikte Kadınların Soyadı, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 54 (2), s. 115; Zeytin, Zafer: Türk Medenî Kanunu'nda Kadın- Erkek Eşitliğine İlişkin Düzenlemeler, Prof. Dr. Hüseyin Hatemi'ye Armağan, C. II, İstanbul 2009, s. 1655.

31 Detaylı bilgi için bkz. Doğan, Murat: Türk Medenî Kanunu'nun Evliliğin Genel Hükümleri Bakımından Getirdiği Yenilikler AÜHFD, C. 52, Sa. 4, 2003, s. 124.

32 Helvacı/Kocabaş, s. 634.

33 Abik, s. 207; <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/20704.pdf>, s. 2. (erişim 25.06.2017)

34 TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 21, Yasama Yılı: 3, Sıra S.: 723. Türk Medenî Kanunu'nun genel gerekçesi için bkz. r:<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d21/c073/tbmm21073011.pdf>, s. 5;

sağlayıcı düzenlemelerin yapılmasına rağmen daha önce tartışılmış hatta daha önce somut norm denetimi yoluyla Anayasa Mahkemesi'nin kararına konu olan bu hükme ilişkin hiçbir değişikliğin yapılmamış olması son derece dikkat çekicidir. 4248 sayılı kanun ile değiştirilmiş olan 153. madde 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu'na 187. madde olarak aynen aktarılmıştır.³⁵ Evli kadının münhasıran bekârlık soyadını kullanabilmesi komisyona bir öneri olarak sunulmuşsa da, geleneklerimizle bağdaşmayacağı gerekçesiyle bu öneri maalesef kabul edilmemiştir.³⁶ Bu nedenle kadının soyadını düzenleyen bu norm yeni 4721 sayılı TMK zamanında da tartışmaların ve kararların konusu olmaktan kurtulamamıştır.

Boşanmaya ilişkin 743 sayılı Türk Kanunu Medenisi'nin 141. maddesi de çok az bir değişiklikle 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu'nun 173. maddesine alınmıştır. Bekârlık soyadının yerine kadının evlenmeden önceki soyadını alacağı ama dul olması durumunda hâkimden bekârlık soyadını taşımasına izin verileceği eklenmiştir.³⁷

3. Türk Hukuku'nda Mevzuatta Yapılan Değişikliklerin Kadının Soyadına Etkisi

Anayasa'da değişik tarihlerde kadının soyadını etkileyen düzenlemeler yapılmıştır.

5170 sayılı Kanun'la yapılan değişiklikle Anayasa'nın 10. maddesinin ikinci fıkrasına “*Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçirilmesini sağlamakla yükümlüdür*” şeklinde bir eklemeye bulunulmuştur.³⁸ Yine aynı kanun ile Anayasa'nın 90. maddesine son bir fıkra eklenmiştir.³⁹ Bu fıkra göre “*Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası antlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası antlaşma hükümleri esas alınır*”.

Anayasa'nın 41. maddesinin birinci fıkrası da 4709 sayılı Kanun'la değiştirilmiş olup “*ve eşler arasında eşitliğe dayanır*” ibaresi eklenmiş, madde gerekçesinde düzenlemenin kadın-erkek eşitliğini sağlamaya yönelik olduğu ifade edilmiştir.⁴⁰

4. Türkiye'nin Taraf Olduğu ve Türk Hukuku'nda Kadının Soyadını Etkileyen Uluslararası Düzenlemeler

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Avrupa Konseyi'ne üye Devletlerin Dışişleri Bakanları tarafından 04.11.1950 tarihinde imzalanıp, 03.09.1953 tarihinde yürürlüğe girmiş olup soyadını düzenleyen

Sirmen, s. 86; Nomer, Haluk. Nami: Avrupa Birliği'ne Üye Devletlerde ve Türkiye'de Evlenen Kadının ve Ortak Çocuğun Soyadı, MHB Yıl 22, 2002, s. 423; Öcal-Apaydın, s. 439; Özdamar, Demet: Pozitif (Olumlu) Ayrımcılık Yönü ile Avrupa Birliği'nde ve Türkiye'de Kadının Hukuki Konumuna İlişkin Son Gelişmeler, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 14 (2), 2006, s. 30-32.

35 TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 21, Yasama Yılı: 3, Sıra S.: 723. Türk Medenî Kanunu'nun genel gerekçesi için bkz. r:<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d21/c073/tbmm21073011.pdf>, s. 77-78. (erişim 25.06.2017)

36 Akıntürk, s. 77.

37 Atasoy, s. 143.

38 <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/05/20040522.htm#1>; (erişim 25.06.2017) Madde gerekçesi için bkz: “2003 Katılım Ortaklığı Belgesi'nde, Türkiye'nin taraf olduğu ilgili uluslararası sözleşmeler doğrultusunda cinsiyete göre ayırım yapılmaksızın, tüm bireylerin insan haklarından ve temel hürriyetlerden hukuken ve fiilen tam olarak yararlanmasının teminat altına alınması beklentisi yer almaktadır. Öte yandan Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı'nın 20. maddesinde herkesin kanunlar önünde eşit olduğu vurgulanmıştır. Avrupa Birliği Anayasa Taslağı'na ayrı bir bölümle ilave edilen Temel Haklar Şartı'nın “III. Eşitlik” başlıklı Bölümünün 23 üncü maddesinde, “İstihdam, çalışma ve ücret de dâhil olmak üzere her alanda, erkeklerle kadınlar arasında eşitlik sağlanacaktır.” denilmektedir. Maddenin ikinci fıkrasında, yeterli ölçüde temsil edilemeyen cinsiyetin lehine belirli avantajlar sağlayan önlemlerin sürdürülmesinin veya kabul edilmesinin eşitlik ilkesine aykırı olmayacağı öngörülmektedir.

39 <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/05/20040522.htm#1>. (erişim 25.06.2017).

40 <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2001/10/20011017m1.htm>. (erişim 25.06.2017).

doğrudan bir norma sahip olmasa da ayrımcılık yasağını düzenleyen 14. maddeye sahiptir.⁴¹ 14. maddeye göre “*Bu sözleşmede tanınan hak ve özgürlüklerden yararlanma, cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasal veya diğer kanaatler, ulusal veya sosyal köken, ulusal bir azınlığa mensupluk, servet, doğum veya herhangi başka bir durum bakımından hiçbir ayrımcılık yapılmadan sağlanır.*”

Yine bu sözleşmenin ihlali halinde görevli olan AİHM'nin kadının soyadına ilişkin vermiş olduğu kararlar dikkate alındığında mahkemenin kadının soyadını “Özel hayatın ve aile hayatının korunması” başlıklı sözleşmenin 8. maddesi kapsamında değerlendirdiği görülmektedir. Bu sözleşmenin 8. maddesine göre “*1. Herkes özel hayatına, aile hayatına, konutuna ve haberleşmesine saygı gösterilmesi hakkına sahiptir. 2. Bu hakkın kullanılmasına bir kamu otoritesinin müdahalesi, ancak ulusal güvenlik, kamu emniyeti, ülkenin ekonomik refahı, dirlik ve düzenin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için, demokratik bir toplumda zorunlu olan ölçüde ve yasayla öngörülmüş olmak koşuluyla söz konusu olabilir*”

Ayrıca, Sözleşme’ ye Ek 7 Numaralı Protokol’de “Eşler Arasında Eşitlik” başlığını taşıyan 5. maddede ise; “*eşler evlilikte, evlilik süresince ve evliliğin sona ermesi durumunda, kendi aralarında ve çocukları ile ilişkilerinde medenî haklar ve sorumluluklardan eşit bir şekilde yararlanırlar. Bu madde devletlerin çocuklar yararına gereken tedbirleri almalarını engellemez*” düzenlemesiyle özellikle evlilik nedeniyle kadının ikinci plana atılmaması gerektiği belirtilmiştir.⁴²

Türkiye AİHS’ni 10.03.1954 tarih ve 6366 sayılı “İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Koruma Sözleşmesi Ve Buna Ek Protokolün Tasdiki Hakkında Kanun” ile onaylamış olup Türkiye’nin taraf olarak yükümlülükleri, depo işlemini gerçekleştirdiği 18.05.1954 tarihinde başlamıştır.⁴³

Kadın haklarını ve kadına karşı ayrımcılık yasağını özel ve detaylı olarak düzenleyen Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi (CEDAW⁴⁴) Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafında 18 Aralık 1979 tarihli ve 34/180 sayılı kararıyla kabul edilmiş ve 3 Eylül 1981 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu sözleşmenin 16. maddesinde “*taraf devletlerin evlilik ve aile ilişkileri ile ilgili bütün konularda kadınlara karşı ayrımcılığı tasfiye etmek için gerekli her türlü tedbirin alınacağı belirtilmiş olunup aynı maddenin 1. fıkrasının g bendinde ise soyadı, meslek ve iş seçme hakları da dâhil, karı ve koca olarak aynı kişisel haklara sahip olduğu*” belirtilmiştir. Bu sözleşme Türkiye’de 14.10.1985 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanıp 19.01.1986 yılında yürürlüğe girmiştir.⁴⁵ Ancak Türkiye bu sözleşmenin 9. maddesinin 1. fıkrası, 15. maddenin 2. ve 4. fıkralarına, 16. maddenin 1. fıkrasının c, d, f, g bentleri ile 29. maddenin 1. fıkrasına 743 sayılı Türk Kanunu Medenisi ile çeliştiği gerekçesiyle çekinceler koymuştur. 4721 sayılı Türk Medeni Kanun Tasarısı’nın meclis gündemine gelmesiyle Türkiye 1999 yılında 15. ve 16. maddelerdeki aile hukukuna ilişkin çekincelerini kaldırdığını

41 Atasoy, s. 140.

42 <http://www.aihmbasvuru.com/ek-protokoller/ek-protokol-no-7.html>; Türkiye için Sözleşme’ ye Ek 7 Numaralı Protokol’de <http://www.ihd.org.tr/avrupa-insan-haklari-sozlesmesi-ve-eki-protokollerde-yer-alan-haklar-ve-ozgurlukler/> (erişim 25.06.2017).

43 <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/8662.pdf> (erişim 25.06.2017).

44 Arslan, Gülay: Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına Dair Sözleşme (Öngörülen Haklar ve Öngörülen Usuller), İÜHFİM, C. LXII, Sa. 1-2, 2004, s. 5; Moroğlu, TBBD 2012, s. 257; Atasoy, s. 141.

45 Güngör, Ayşegül (Editör): Kadın Haklarına İlişkin Uluslararası Hukuk Düzenlemeleri Ankara Barosu Yayınları, 2012, s. 207 Bu sözleşme hakkında detaylı bilgi için bkz. Çakırca, Seda İrem: Turkish Civil Code and CEDAW: Never Shall the Twain Meet?, Annales de la Faculté de Droit d’Istanbul C. 45, Sa. 62 (2013), s. 145 vd.; Ekşi, Nuray: Medeni Kanunun Kadının Soyadına İlişkin Hükümünün AİHS, Anayasa, CEDAW ve MÖHUK Kapsamında Değerlendirilmesi (Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Özel Sayısı, 2011/II - 2012/I, Prof. Dr. Erhan ADAL’a Armağan, İstanbul 2012, s. 311 vd; https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/belge/uluslararası_belgeler/ayrimcilik/CEDAW/CEDAW_Sozlesmesi_ve_Ihtiyari_Protokolu.pdf. (erişim 25.06.2017).

ancak 29. maddeye dair çekincelerin devam ettiğini Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği'ne bildirmiştir.⁴⁶

Birleşmiş Milletler Siyasi ve Medenî Haklar Sözleşmesi de doğrudan kadının soyadı düzenlenmemiş olsa da 23. maddenin 4. fıkrası kadının soyadı için son derece önemlidir. Zira bu fıkra “sözleşmeye taraf devletler, eşlerin evlilik konusunda, evliliğin devam ettiği sürece ve boşanmada eşit hak ve yükümlülükler sahip olmaları için gerekli önlemleri alır” ibaresine yer verilmiştir. Bu sözleşme Türkiye tarafından 15 Ağustos 2000 tarihinde imzalanmış olup 4.6.2003 tarih ve 4868 sayılı Kanun ile onaylanmıştır.⁴⁷

Ayrıca kadının soyadı, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi ve Parlamenterler Meclisi Karar ve Tavsiyeleri'ne de konu olmuştur. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin 1978 tarihli Medeni Hukukta Eşlerin Eşitliğine Dair 37 numaralı kararı, 1985 tarihli Cinsiyet Ayrımcılığına Karşı Hukuksal Korumaya Dair 2 numaralı kararı ve Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi'nin 1995 tarihli Kadın ve Erkek Arasındaki Soyadı Seçimi ve Ebeveynlerin Soyadlarının Çocuğa Geçmesi Konularında Ayrımcılığa Dair 1271 numaralı tavsiye kararı ile 2007 tarihli Medeni Hukuk Alanında Cinslerin Eşitliği İlkesine Saygıya Dair 1798 numaralı tavsiye kararlarında soyadı seçimi ve ebeveynlerin isimlerinin çocuklarına geçmesi konularındaki tüm ayrımcılıkların ortadan kaldırılması, kadının kocasının soyadını almaya zorlanmayacağı ve aile soyadı olarak kocanın soyadının seçilmesi dışında alternatiflerin olduğu belirtilmiştir.

5. Kadının Soyadında Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Teklifi

06.11.2008 tarihinde Türk Medeni Kanunu'nda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklif 'inde bulunmuş olup bu teklifte 187. maddenin aşağıdaki gibi değiştirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Bu teklife göre “Aile Adı” başlığını taşıyan 187. madde şu şekilde kaleme alınmıştır. “Eşler evlendirme memuruna yapacakları yazılı bildirim ile evlendikten sonra ya doğumla kazandıkları soyadlarını, ya eşlerinin soyadlarını, veya doğumla kazandıkları soyadlarını eşlerinin soyadının önünde beraber kullanmayı seçebilirler. Eşler evlendiklerinden sonra herhangi bir tarihte Nüfus Müdürlüklerine başvurarak bu maddedeki soyadını seçme hakkını kullanabilirler.”⁴⁸

Yine 14.11. 2011 tarihinde TBMM Başkanlığı'na Türk Medeni Kanunu'nun 187. maddesinde değişiklik yapılmasını öngören bir kanun teklifi sunulmuştur. Söz konusu teklif, 22 Aralık 2011 tarihinde Adalet Komisyonunun tali komisyonu olan Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu'na sevk edilmiş olup, halen Tali Komisyon'da beklemektedir. Buna göre 4721 sayılı TMK'nin 187. maddesi “Kadın evlenmekle soyadını muhafaza eder. Ancak evlendirme memuruna veya daha sonra nüfus idaresine yapacağı yazılı başvuruyla soyadının arkasında kocasının soyadını da kullanabilir” şeklinde değiştirilmesi gerektiği belirtilmiştir.⁴⁹

Gerek 2008 gerekse de 2011 tarihli değişiklik tekliflerinde kadının mevzuatımızda yapılan değişikliklere, gelişmelere ve Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası anlaşmalara değinilerek kadının soyadını düzenleyen 187. maddenin AİHS, CEDAW ve Anayasa'nın 10. 41. ve 90. maddeleri dikkate alınarak, maddenin üst normlarla uyumlu hale getirilmesi amacıyla değiştirilmek istendiği belirtilmiştir.⁵⁰

46Moroğlu, Nazan: Uluslararası Belgelerde Kadın Erkek Eşitliği, İstanbul Barosu Yayınları, 2005, s. 110; Özdamar, Demet: Türk Hukukunda Özellikle Türk Medeni Kanunu Hükümleri Karşısında Kadının Hukuki Durumu (Eski ve Yeni Türk Medenî Kanunu Karşılaştırmalı), Ankara 2002, s. 209.

47https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc087/kanuntbmmc087/kanuntbmmc08704868.pdf. (erişim 25.06.2017).

48 <http://www2.tbmm.gov.tr/d23/2/2-0332.pdf>. (erişim 25.06.2017).

49 <http://www2.tbmm.gov.tr/d24/2/2-0216.pdf>. (erişim 25.06.2017).

50<http://www2.tbmm.gov.tr/d24/2/2-0216.pdf> ve <http://www2.tbmm.gov.tr/d23/2/2-0332.pdf>. (erişim 25.06.2016).

Doktrinde kadının soyadına ilişkin 2011 tarihli kanun teklifinin 2008 tarihliye nazaran daha özgürlükçü bir anlayış sergilediği savunulmuştur.⁵¹ Çünkü 2011 yılındaki kanun teklifinde kadının önceki soyadını otomatikmen korumakta, ancak dilerse önceki soyadının arkasına kocasının soyadını almaktadır. Eşlerin seçim haklarını kullanmadıkları zaman hangi soyadını seçmiş sayılacaklarının belirsizliği de ortadan kaldırmaktadır.⁵²

Ancak bu madde taraflara ortak aile ismi -örneğin kadının soyadının aile soyadı olarak-seçilmesine imkân vermemesi nedeniyle eksik bulunmuştur.⁵³

III. Yargı Kararlarında Kadının Soyadı

1. 29. 10. 1998 Tarihli Anayasa Mahkemesi Kararı

Ankara 4. Asliye Hukuk Mahkemesi 743 sayılı TKM'nin 153. maddesinin kadının evlendikten sonra soyadını değiştirmeye ve kocasının soyadını aile soyadını olarak almaya zorlandığını, bu nedenle bu maddenin Anayasa'ya aykırı olduğu gerekçesiyle Anayasa Mahkemesi'ne başvuruda bulunmuştur. İlk derece mahkemesi, demokratik bir toplumda bireylerin örf, ahlâk ve benzeri gerekçelerle baskı altına alınmaması gerektiğini, kişinin kimseye zarar vermeden maddi manevi varlığını geliştirme ve koruma hakkına sahip olup, bu hak ve özgürlüklerini kullanabileceğini belirtmiştir. Yine mahkeme Türk kadınının amacının erkeği dışlamak olmadığını ama onunla eşit şartlarda yaşamak istediğini bu nedenle de eşlerin anlaşması halinde kadının da kendi soyadını taşımasına cevaz verilmesi gerektiğini belirtmiştir.⁵⁴ Hak ve özgürlükleri kullanmada bireylerin iradesinin son derece önemli olduğuna ama kadının soyadı meselesinde ise tarafların iradesinin dikkate alınmadığına mahkeme tarafından dikkat çekilmiştir. İlk derece mahkemesi, 743 sayılı TKM'nin 153. maddenin Anayasa'nın temel hak ve özgürlükleri düzenleyen 12. maddesi ile kişinin manevi varlığını geliştirmesine ilişkin maddelere aykırılık teşkil ettiğini belirterek Anayasa Mahkemesi'ne somut norm denetiminde bulunmuştur.

Anayasa Mahkemesi⁵⁵ oyçokluğu ile vermiş olduğu bu kararda söz konusu düzenlemenin Anayasa'nın eşitlik ilkesine aykırılık teşkil etmediğini şu gerekçelerle açıklamıştır. *"İtiraz konusu 'Kadın evlenmekle kocasının soyadını alır' kuralı kimi sosyal gerçeklerin doğurduğu zorunluluklardan ve yasa koyucunun yıllar boyu kökleşmiş bir geleneği kurumsallaştırmaktan kaynaklanmaktadır. 'Aile hukuku' öğretisinde de kadının erkeğe göre farklı yaratıldığı, zorunluluklar ve toplumsal gerçekler karşısında kadının korunması, aile bağlarının güçlendirilmesi, evlilik birliğinde düzen ve uyum sağlanması, aile içinde iki başlılığın önlenmesi gerektiği gibi hususlarda görüşler bulunmaktadır. Kullanılan aile isminin kuşaktan kuşağa doğumla geçmesiyle aile birliği ve bütünlüğü devam etmiş olacaktır. Aile birliğinin sağlanması için yasa koyucu eşlerden birisine öncelik tanımıştır. Kamu yararı, kamu düzeni ve kimi zorunluluklar soyadının kocadan geçmesinin tercih nedeni olduğunu göstermektedir. Kaldı ki itiraz konusu kuralda aile isminin sadece erkeğin soyadına bağlanacağı öngörülmemekte, kadının başvurusu durumunda kocanın soyadıyla birlikte kızlık soyadını da kullanma olanağı bulunmaktadır. Kadının evlenmekle kocasının soyadını almasının cinsiyet ayırımına dayanan bir farklılaşma yarattığı savı da yerinde değildir. Anayasanın 10. maddesinde öngörülen eşitlik, herkesin her yönden aynı kurallara bağlı olacağı anlamına gelmez."* *"Kişilerin haklı bir nedene dayanarak değişik kurallara bağlı tutulmaları eşitlik ilkelerine aykırılık oluşturmaz. Durum ve konumlarındaki özellikler kimi kişilerin ya da topluluklar için değişik kuralları ve uygulamaları gerekli kılabilir. Yasa koyucunun aile soyadı*

51 Çakırca, Seda İrem: Evli Kadının Soyadına İlişkin Güncel Gelişmelerin Değerlendirilmesi, İÜHFİM, C. LXX, Sa. 2, s. 162; Atasoy, s. 145.

52 Çakırca, s. 162.

53 Çakırca, s. 162; Atasoy, s. 145.

54<http://www.kararlaryeni.anayasa.gov.tr/Karar/Content/8d95104c-3cad-4461-bae2-a1b1a3b59dc8?excludeGerekce=False&wordsOnly=False>. (erişim 25.06.2017)

55 AYM T. 29. 09. 1998, E. 1998/61-K. 1998/59 RG.15.11.2002 Sa.: 24937.

olarak kocanın soyadına öncelik vermesi belirtilen haklı nedenler karşısında eşitlik ilkesine aykırılık oluşturmamaktadır”⁵⁶

2. 16. 11. 2004 Tarihli AİHM Ünal Tekeli/ Türkiye Kararı

Anayasa'nın 152. maddesi uyarınca “Anayasa Mahkemesi'nin işin esasına girerek verdiği red kararının Resmi Gazete'de yayımlanmasından sonra on yıl geçmedikçe aynı kanun hükmünün Anayasa'ya aykırılığı iddiasıyla tekrar başvuruda bulunulamaz.” 2008'ye kadar soyadına ilişkin düzenlemeyi Anayasa Mahkemesi önüne götüremeyen davacı iç hukuk yollarının tüketilmesi ile 2004 yılında konuyu Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne taşımıştır.⁵⁷ Ayşe Ünal Tekeli mahkemeye yaptığı başvuruda sadece evlenmeden önceki soyadını kullanma talebi olduğunu ama mevcut düzenlemelerin buna cevaz vermediğini dile getirmiştir.

AİHS'de soyadını açıkça düzenleyen bir madde olmamasına rağmen mahkeme özel yaşamı düzenleyen madde 8 kapsamında soyadını ele almıştır.⁵⁸ Mahkemeye göre “isimlerin kullanımını düzenlemede kamu menfaatinin bulunması, kişinin ismini, bir dereceye kadar başkalarıyla ilişki kurma hakkını da kapsadığı kabul edilen özel ve aile hayatı alanının dışında bırakmak için yeterli değildir.”⁵⁹ Bu uyuşmazlıkta da mahkeme öncelikle “kimlik belirleme ve aile bağı aracı olarak insanın isminin özel ve aile yaşamını etkilediğini” belirterek müdahalenin 8. madde kapsamında değerlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Yine kadının soyadına ilişkin bu durumun ayrımcılık yasağını düzenleyen 14. madde kapsamında da ele alınması gerektiğini saptamıştır. Sözleşmenin 14. maddesinin ihlal edilip edilmediğinin tespiti için AİHM farklı muamelenin var olup olmadığı ve bu farklılığın nesnel ve makul bir nedeninin olup olmadığı,⁶⁰ farklı muamelenin var olması halinde bunun demokratik toplumda zorunlu olup olmadığı; sonunda da kullanılan yöntem ile gerçekleştirilmesi istenilen amaç arasında makul bir orantının olup olmadığını incelemiştir.⁶¹ Mahkemeye göre evlenen kadınlar soyadını değiştirmek zorunda olup böyle bir durum erkekler için söz konusu olmadığına göre farklı bir muamelenin olduğu açıktır, ancak bu farklılığın haklı bir sebebe dayanıp dayanmadığının da tespit edilmesi gerekmektedir. İşte mahkeme bunu saptamak için Türk hükümetinden savunma istemiştir. Türk hükümeti savunmasında, “aile birliği ile soyadı arasında bir ilişki olduğunu ve Türk mevzuatının ailelerin kocanın soyadını almasını sağlayarak ortak bir isim kullanımı yoluyla aile birliğini vurgulayan bir düzenlemeyi benimsediğini; aile birliğinin bir kamu düzeni meselesi olduğunu ve bireyin kamu düzeniyle temasa geçtiği anda özel yaşamın sona erdiği”⁶²ni; bu nedenle durumun cinsiyetler arasında farklı muamele teşkil ettiğinin farkında olunsa da, “nesnel ve makul temellere dayandığı için” ayrımcılık teşkil etmediğini; ayrıca, “14 Mayıs 1997'de TMK'nin 153. maddesinin değiştirilmesinden sonra evli kadınların kızlık soyadlarını evlilikten sonraki soyadlarının önünde kullanabildiklerini belirterek, doğum, evlilik ve ölüm kütüğünde yapılacak bir sistem değişikliğinin büyük zorluklar yaratacağını”⁶³ ileri sürmüştür. AİHM'e göre “aile birliğinin ortak bir aile ismiyle yansıtılmaya çalışılması kamu düzeni, nüfusta karışıklıkların giderilmesi için kabul edilecek bir durum değildir. Kadına kendi soyadını kullanma şeklinde imkânların sağlanması halinde ölüm evlilik vs. durumlarda kayıtların tutulmasında sıkıntılar ortaya çıkabilir; ancak bireylerin seçtikleri isme göre, saygınlık ve itibarla yaşamalarını

56 <http://www.kararlaryeni.anayasa.gov.tr/Karar/Content/8d95104c-3cad-4461-bae2-a1b1a3b59dc8?excludeGereke=False&wordsOnly=False> (erişim 25.06.2017).

57 AİHM T. 16.11. 2004, Başvuru No: 29865/96 Ünal Tekeli-Türkiye. <http://www.aihmiz.org.tr/?q=tr/content/tekeli-karari> (erişim 25.06.2017).

58 Atasoy, s. 154.

59 Burda AİHM Burghartz davasına (Nr. 24) da atıfta bulunmuştur, <http://www.aihmiz.org.tr/?q=tr/content/tekeli-karari> Nr. 42.

60 <http://www.aihmiz.org.tr/?q=tr/content/tekeli-karari> Nr. 50, 53 (erişim 25.06.2017).

61 <http://www.aihmiz.org.tr/?q=tr/content/tekeli-karari> Nr. 53. (erişim 25.06.2017).

62 <http://www.aihmiz.org.tr/?q=tr/content/tekeli-karari>, Nr. 46 (erişim 25.06.2017).

63 <http://www.aihmiz.org.tr/?q=tr/content/tekeli-karari> Nr. 47, 48 (erişim 25.06.2017).

sağlamak için toplumun bir miktar sıkıntı çekmesinin makul” olacağını dile getirmiştir.⁶⁴ Tarafların anlaşmadığı noktalarda erkeğin soyadının kullanılmasının empoze edilmesi, bu hususta kadına hiçbir seçme hakkının tanınmaması ayrımcılık teşkil⁶⁵ etmektedir.

Mahkeme’ye göre, “Avrupa Konseyi’nin üye ülkeleri arasında Türkiye -çiftler başka bir düzenlemeyi tercih etse bile- kocanın soyadının aile soyadı olarak kabul edilmesini ve bu nedenle kadının, evlendiğinde otomatik olarak kendi soyadını kaybetmesini yasalarla öngören tek ülke konumundadır” ve ‘Türk mevzuatında, 22 Kasım 2001 itibarıyla kızlık soyadını kocanın soyadının önüne ekleyebilme olanağı da bu durumu değiştirmemiştir’.⁶⁶

AİHM, daha sonra önüne gelen Leventoğlu Abdulkadiroğlu/Türkiye,⁶⁷ Tuncer Güneş/Türkiye⁶⁸ ve Tanbay Tüten/Türkiye⁶⁹ başvurularında da, aynı gerekçelerle eşitlik ilkesi ve ayrımcılık yasağının ihlal edildiği sonucuna ulaşmıştır.

3. 10.03.2011Tarihli Anayasa Mahkemesi Kararı

Kadının soyadı sorunu AİHM’nin Tekeli kararı ve 1982 Anayasası’nın özellikle de 90. maddesine eklenen fıkradan sonra yeniden Anayasa Mahkemesi’nin önüne gelmiştir.⁷⁰

Gerek 90. maddede yapılan değişiklik, kadının soyadında değişiklik yapılmasına ilişkin kanun teklifi ve gerekse de daha önce AİHM tarafından verilmiş olan kararlar ışığında Anayasa Mahkemesi’nin 187. maddesini Anayasa’ya aykırı bulup iptal edeceği beklenirken bunun tam tersi bir sonuç ortaya çıkmıştır.

Öncelikle ilk derece mahkemelerinin – Ankara 8. Aile Mahkemesi,⁷¹ Kadıköy 1. Aile Mahkemesi⁷² ve Fatih 2. Aile Mahkemesi⁷³- açıklamalarını ardından da Anayasa Mahkemesi’nin TMK’nin 187. maddesinin iptaline ilişkin gerekçelerini detaylıca inceleyeceğiz.

İlk derece mahkemeleri kadının soyadını ilişkin düzenlemelerin Anayasa’ya aykırı olduğu iddiasında bulunurken yukarıda da açıkladığımız uluslararası sözleşmelerden ve mevzuatlardan yola çıkmışlardır. İlk derece mahkemelerine göre, Avrupa Konseyi’nin evli kadının soyadına ilişkin tavsiye kararları, Kadına Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi’nin 16. maddesinin 1. fıkrası, İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 8. ve 14. maddeleri ile yine AİHM’nin Türkiye’ye ilişkin verdiği Ünal Tekeli davasının dikkate alınması gerekir. İlk derece mahkemeleri tarafından kadının soyadına ilişkin bu düzenlemenin Anayasa’nın 2. maddesinde belirtilen hukuk devleti ilkesine; Anayasa’nın 10. maddesi ile birlikte değerlendirildiğinde cinsiyetler arasında ayrımcılık yapılmaması ve eşitlik ilkesine; ailenin eşler arasındaki eşitliğe dayandığına ilişkin Anayasa’nın 41. maddesine ve Anayasa’nın 90. maddesine aykırılık teşkil ettiği saptanmıştır.⁷⁴

Anayasa Mahkemesi’nin 1998 tarihli kararında “kamu yararı, kamu düzeni ve kimi zorunluluklar” nedeniyle kadının kocasının soyadına almaya zorlanmayacağı Fatih 2. Aile Mahkemesi tarafından, “Bu aykırılığı gidermek hukuk devleti olmanın gereğidir.” “Hukuk kuralları da toplumsal

64 <http://www.aihmiz.org.tr/?q=tr/content/tekeli-karari> Nr. 67.

65 <http://www.aihmiz.org.tr/?q=tr/content/tekeli-karari> Nr. 62.65

66 <http://www.aihmiz.org.tr/?q=tr/content/tekeli-karari> Nr. 47, 48.

67 Başvuru no: 7971/07, 28 Mayıs 2013, Final, 28/08/2013.

68 Başvuru No: 26268/08, 3 Eylül 2013, Final, 03/12/2013. 15.

69 Başvuru no:38249/09, 10 Aralık 2013.

70Esas Sayısı:2009/85 Karar Sayısı: 2011/49 Karar Günü: 10.3.2011; <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/10/20111021-8.htm>. (erişim 25.06.2017).

71 Esas Sayısı: 2010/35.

72 Esas Sayısı: 2010/94.

73 Esas Sayısı: 2009/85.

74 <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/10/20111021-8.htm> (erişim 25.06.2017).

yaşam gibi zaman içerisinde gelişir ve değişir Anayasa Mahkemesi'nin anılan red kararının yayınlanmasından sonra dünyada ve ülkemizde haklar ve özgürlükler konusunda büyük dönüşümler yaşanmıştır” ifadeleri ile tespit edilmiştir.⁷⁵

Ankara 8. Aile Mahkemesi kişinin ismi üzerinde maddi ve manevi kişiliği geliştirme hakkı olduğunu ve bu nedenle soyadına ilişkin düzenlemenin Anayasa'ya aykırılık teşkil ettiği şu ibareleri kullanarak açıklamıştır: “Kişinin var olan soyadını, evlense dahi sürdürebilme hakkının manevi varlığı içerisinde olduğunda kuşku yoktur. Öyle ise, evlenmekle kocanın soyadının alınacağına ilişkin TMK 187. maddedeki düzenleme, Anayasa'nın 17. maddesindeki kişinin manevi varlığını koruma ilkesine aykırıdır.”⁷⁶ Kadıköy 1. Aile Mahkemesi, uzman bir psikologdan almış olduğu raporda, evlenen kadının “kızlık soyadını kaybetmiş olmakla yaşadığı travmayı” tespit etmiştir.

Ancak Anayasa Mahkemesi bu kararında da 187. maddeyi aşağıdaki gerekçelerle Anayasa'ya aykırı bulmamıştır. “Milletlerin ayırıcı vasıflarının, değer yargılarının, inanç ve düşünce kalıplarının aktarılması ve kuşaklar arası bağın sürdürülmesini sağlayan aile, üstlendiği rol ve işlevleri ile geçmişten günümüze hemen her toplumun özelliklerini yansıtmaktadır. Bu bakımdan ailenin toplumdaki etkinliği ve algılanışı da toplumdan topluma değişmektedir. Toplumun temel ögesi olan aile, sevgi, saygı, hoşgörü ve benzeri insani ve ahlaki değerlerin, gelenek, görenek, dil, din ve diğer özelliklerin yaşandığı ve gelecek nesillere aktarıldığı kutsal bir kurumdur.”⁷⁷

“İtiraz konusu kural ile aile ismi olarak kullanılan soyadının kuşaktan kuşağa geçmesiyle, Türk toplumunun temeli olan aile birliği ve bütünlüğünün devamı sağlanmış olmaktadır.”⁷⁸

“Soyadının kişilik haklarından olması, ona hiçbir müdahalede bulunulamayacağı anlamına gelmez. Yasa koyucunun soyadı kullanımına kamu yararı ve kamu düzeni gerekleri uyarınca Anayasa'ya uygun olmak koşuluyla müdahalede takdir hakkının bulunduğu açıktır.”⁷⁹

“Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi de soyadı kullanımı ile ilgili başvuruları, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 8. maddesinde yer alan “özel hayatın ve aile hayatının korunması” ilkesi kapsamında incelemiş ve kararlarında, nüfusun eksiksiz ve doğru olarak kaydedilmesi, aile adlarının istikrarına verilen önem, kişisel kimlik saptaması veya belli bir ismi taşıyanların belli bir aile ile bağlantılarının kurulabilmesi gibi kamu yararının gerekleri uyarınca, soyadı değiştirme imkânına yasal sınırlamalar getirilebileceği; ulusal yasa koyucunun bu sınırlamaları da kendi devletiyle ilgili tarihi ve siyasal yapısına bağlı kalarak seçmesinde takdir hakkının bulunduğunu belirtmiştir Bu kapsamda, yasa koyucunun aile soyadı konusundaki takdir hakkını, aile birliği ve bütünlüğünün korunması ve aile bağlarının güçlendirilmesi başta olmak üzere, kamu yararı ve kamu düzeninin gerektirdiği kimi zorunluluklar nedeniyle, eşlerden birisine öncelik tanıyacak biçimde kullanmasının hukuk devletine aykırı bir yönü bulunmamaktadır. Kaldı ki itiraz konusu kuralda kadının başvurusu durumunda önceki soyadını kocasının soyadının önüne ekleyerek kullanabileceği belirtilerek, kişilik hakkı ile kamu yararı arasında adil bir dengenin kurulması da sağlanmıştır.”⁸⁰

“Kadının evlenmekle kocasının soyadını almasının cinsiyet ayırımına dayanan bir farklılaşma yarattığı savı da yerinde değildir. Durum ve konumlarındaki özellikler, kimi kişiler ya da topluluklar için değişik kuralları gerekli kılabilir. Belirtilen gerekçelerle yasa koyucunun takdir yetkisi kapsamında aile soyadı olarak kocanın soyadına öncelik vermesi eşitlik ilkesine aykırılık oluşturmamaktadır.”⁸¹

75 <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/10/20111021-8.htm> (erişim 25.06.2017).

76 <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/10/20111021-8.htm>. (erişim 25.06.2017)

77 <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/10/20111021-8.htm> (erişim 25.06.2017)

78 <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/10/20111021-8.htm> (erişim 25.06.2017)

79 <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/10/20111021-8.htm> (erişim 25.06.2017).

80 <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/10/20111021-8.htm> (erişim 25.06.2017).

81 <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/10/20111021-8.htm> (erişim 25.06.2017).

4. Anayasa Mahkemesi Bireysel Başvuru Kararları

Anayasa Mahkemesi'nin 2011 yılında somut norm denetiminde 187. maddeyi iptal etmemesi nedeniyle 2021 yılına kadar bu maddenin Anayasa Mahkemesi'nin önüne somut norm denetimiyle gitmesi mümkün değildir. Ancak Anayasa'da yapılan değişiklikle Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvurunun getirilmesi karşısında kadının soyadı sorunu bu kez de bireysel başvuru yoluyla mahkemenin önüne gelmiştir. Bireysel başvuru ile kadının soyadını ele alan Anayasa Mahkemesi öncelikle soyadını bir kişilik hakkı olarak görüp Anayasa'nın 17. maddesi kapsamında değerlendirmiştir. “Anayasa'nın 17. maddesinin birinci fıkrasında, herkesin maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahip olduğu belirtilmekte olup, bu düzenlemede yer verilen maddi ve manevi varlığı koruma ve geliştirme hakkı, sözleşme'nin 8. maddesi çerçevesinde özel yaşama saygı hakkı kapsamında güvence altına alınan fiziksel ve zihinsel bütünlük hakkı ile, bireyin kendisini gerçekleştirme ve kendisine ilişkin kararlar alabilme hakkına karşılık gelmektedir. Bireyin yaşamıyla özdeşleşen ve kişiliğinin ayrılmaz bir unsuru haline gelen, birey olarak kimliğin belirlenmesinde en önemli unsurlardan biri ve vazgeçilmez, devredilmez, kişiye sıkı surette bağlı bir kişilik hakkı olan soyadının da kişinin manevi varlığı kapsamında olduğu açıktır”.⁸² Anayasa Mahkemesi temel hak ve hürriyetlerin özlerine dokunulmaksızın yalnızca Anayasa'nın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak ve ancak kanunla sınırlanabileceğinden yola çıkarak kadının erkeğin soyadını taşımaya zorlanmasının yasal olup olmadığını incelemiştir. Anayasa Mahkemesi olaya uygulanan 4721 sayılı Kanunu'nun 187. maddesinin Anayasa'nın 90. madde karşısında zımnen ilga edildiğini saptamıştır. Bu kararında Anayasa Mahkemesi Anayasa'nın 90. maddesini dikkate alıp Ünal Tekeli kararına da atıf yapmıştır. Anayasa Mahkemesi, 2014⁸³ ve 2015⁸⁴ yıllarında verdiği kararlarında da benzer bir yaklaşım izleyerek, TMK'nin 187. ile Anayasa'nın 17. maddesinin ihlal edildiği neticesine varmış ve bu konudaki içtihadını kökleştirmiştir.

5. 30. 09. 2015 Tarihli Hukuk Genel Kurul Kararı

Evlilik birliğinde kadının evlenmeden önceki soyadını tek başına kullanması meselesi, bir direnme kararı üzerine Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'na (HGK) taşınmıştır.⁸⁵ Ankara 11. Aile Mahkemesi'nin Yargıtay 2. Hukuk Dairesi'nin kararına karşı direnmesi sonucu uyuşmazlık HGK önüne gelmiştir. HGK'ye göre her ne kadar Anayasa Mahkemesi tarafından Medeni Kanunu'nun 187. maddesini Anayasa'ya aykırı bulunup iptal edilmemişse de madde 90 son fıkra uluslararası antlaşmalar ile ulusal normlar arasında bir çeşit hiyerarşi ihdas etmiş olup, bunların ulusal normlarla çatıştığında antlaşmalara öncelik tanınacağını belirtmiştir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin içtihatlarına göre, kişinin soyadı özel hayat kapsamında değerlendirilmiş ve evli kadının kocasının soyadını kullanma zorunluluğu özel hayata bir müdahale olarak kabul edilerek Medeni Kanun'un konuya ilişkin düzenlemesi Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 8. ve 14. maddelerine aykırı bulunmuştur. Buna göre, “AİHS ve diğer uluslararası insan hakları antlaşmaları ile çatışan 4721 sayılı Kanun'un 187. maddesi karara esas alınmayarak, kızlık soyadının kullanılması talebi AİHS'nin 8. ve Anayasa'nın 17. maddesi kapsamında bir insan hakkı olarak kabul edilip cinsiyete dayalı olarak bir ayrıma tabi tutulmaksızın erkek ve kadın arasında eşit şekilde uygulanması gerektiğinden kızlık soyadını kullanmak istemek için

82 <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/01/20140107-8.pdf>, Nr. 30 (erişim 25.06.2017).

83 <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/04/20140425-18.pdf> AYM 06.03.2014, Başvuru No: 2013/4439.

84 <http://www.kararlaryeni.anayasa.gov.tr/BireyselKarar/Content/b663686e-1539-4189-8f13-50c318603509?wordsOnly=False> AYM 16.04.2015, Başvuru No: 2014/5836. Yayınlandığı yer: RG, 11.07.2015,

S. 29413.

85 T.C. Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, E. 2014/2-889, K. 2015/2011 T. 30.9.2015 www.kazanci.com. (erişim 25.06.2016).

*haklı bir gerekçenin bulunmasına ihtiyaç bulunmadığının kabulü ile davacının isteminin kabulüne*⁸⁶ denilerek yerel mahkeme kararı onanmıştır.

6. Yargıtay Kararları

Yargıtay 4721 sayılı TMK'nin 187. maddesinin yürürlükte olması, Anayasa Mahkemesi'nin önüne gelen davalarda bu maddeyi iptal etmemesini ve tartışmalara rağmen TBMM tarafından bu maddenin değiştirilmemesinden yola çıkarak 2014 yılına kadar kadının tek başına bekârlık soyadını kullanmasını kabul etmemekteydi. Hâkimin açık kanun hükmünü uygulaması gerektiğini belirtmiştir. Yargıtay da Anayasa'da yapılan değişiklikleri özellikle de 90. maddeyi dikkate almamaktaydı. Ancak 11. Ankara Aile Mahkemesi'nin direnmesi üzerine uyuşmazlığın HGK önüne gelmesi ve HGK tarafından haklı bir sebep dahi olmadan kadının önceki soyadını kullanabileceğine ilişkin kararı son derece önemli olup Yargıtay'ın da bu husustaki görüşlerini değiştirmesini sağlamıştır. Yargıtay'ın bu görüş değişikliğinde Anayasa Mahkemesi'nin de bireysel başvurularda kadının bekârlık soyadını kullanabileceğine ilişkin kararların da etkisi olduğunu düşünmekteyiz. Ancak Yargıtay kararları incelendiğinde kadının önceki soyadını taşıyabileceğine yönelik kararların hepsinin oybirliği ile çıkmadığı, bazılarının muhalefet şerhleri konulduğu görülecektir. Bu muhalefet şerhlerinin birinde Anayasa'nın 90. maddesinin son fıkrasının uygulanmayacağı; zira uluslararası anlaşmalarda kadının soyadını düzenleyen doğrudan norm bulunmadığı ileri sürülmüştür.⁸⁷

86 www.kazancı.com.(erişim 25.06.2017).

87 YHD, 02.03.2016, E. 2015/24244, K. 2016/3893 (Yayımlanmamıştır bu karara için bkz Oruç, s. 458 dipnot 30): Karşı oy yazısı: “Davacı, evlenmekle yasa gereği kocasının soyadını almıştır. Mahkemece verilen karar, evli kadının soyadında değişikliğe ilişkindir. Evli kadının soyadı, kocasına bağlı olarak değişebilir. Kocasının soyadında bir değişiklik olmadıkça evlenen kadın kocasının soyadını taşımak zorundadır. Yasal düzenleme böyledir (TMK m. 187). Evlilik boşanma veya iptal kararıyla sona ermedikçe evli kadının yalnızca evlenmeden önceki soyadını kullanması yasal olarak mümkün bulunmamaktadır. Anayasa'nın 10. maddesinde 5170 sayılı yasayla ve 41. maddesinde 4709 sayılı yasayla yapılan değişikliklere rağmen Anayasa Mahkemesi, Türk Medeni Kanunu'nun 187. maddesinde yer alan düzenlemeyi Anayasa'ya aykırı görmemiş, bu hükmün iptali için yapılan itiraz başvurusunu 10.03.2011 tarihli 2009/85 esas, 2011/49 karar sayılı kararıyla reddetmiştir (21.10.2011 tarihli 28091 sayılı Resmi Gazete). Anayasa Mahkemesi kararları, yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını, gerçek ve tüzel kişileri bağlar (Anayasa m. 153/son). Yasa hükmü yürürlükte buldukça mahkemenin yasal düzenlemeye aykırı düşecek şekilde karar tesis etmesi olanağı yoktur. Anayasa'nın 90. maddesine 5170 sayılı yasayla ilave edilen, milletlerarası anlaşma hükümlerinin esas alınacağına ilişkin düzenleme “temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası anlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hüküm içermesi” hali için geçerlidir. Türkiye'nin taraf olduğu temel hak ve özgürlüklere ilişkin başta İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ile temel hak ve özgürlükleri düzenleyen diğer sözleşmelerde, evli kadının “evlenmeden önceki soyadını muhafaza edeceğine” ilişkin açık bir hüküm ve düzenleme bulunmamaktadır. Başka bir ifade ile “aynı konuda farklı hüküm” söz konusu değildir. İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi “Tekeli-Türkiye” kararında kişinin soyadını, özel hayatın kapsamında kabul etmiş, Türk Medeni Kanunu'nun 187. maddesindeki düzenlemenin “evli kadına kocasının soyadını taşımayı dayattığını, bunun da soyadını seçme ve evlenmeden önceki soyadını muhafaza etme hakkını ortadan kaldırdığını” belirterek, yasal düzenlemenin sözleşmenin 8. maddesinde düzenlenen “özel hayata” müdahale oluşturduğunu kabul ederek ihlal kararı vermiştir. Burada ihlale yol açan, ulusal mahkemelerin uygulaması veya yasa hükmünü yorum tarzı değil, yasal düzenlemenin bizzat kendisidir. Bu düzenleme değiştirilmedikçe mahkemeler yasaya uygun karar vermekle yükümlüdür. Mahkemenin gerekçesinde belirttiği Anayasa Mahkemesi'nin 19.12.2013 tarihli kararı bireysel başvuru sonucu verilmiş bir karar olup Anayasa Mahkemesi'nin diğer kararları gibi bağlayıcı yanı yoktur. Aksi bir yaklaşım “yürürlükte olan yasa hükmüne aykırı kararlar verilmesi” sonucunu hâsıl eder. Gerek Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin, gerekse Anayasa Mahkemesi'nin verdiği ihlal kararları, yalnızca başvuruda bulunanlar yönünden bireysel sonuç doğurur. Bu davada Anayasa Mahkemesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nden alınmış bir ihlal kararı mevcut değildir. O halde Türk Medeni Kanunu'nun benimsediği aile birliği ve bütünlüğünün kocanın soyadı üzerinden devamına ilişkin genel prensibinin korunması gerektiği görüşündeyim. Açıkladığım sebeplerle değerli çoğunluğun onama görüşüne katılmıyorum. Yerel mahkeme kararının bozulması gerektiğini düşünüyorum.”

IV. Kadının Soyadına İlişkin Gelişmelerin Değerlendirilmesi

Kadını kocasının soyadını almak zorunda bırakan 743 sayılı TKM'nin 153. maddesi eleştirilere rağmen yapılan değişiklikle 4721 sayılı TMK'nin 187. maddesine alınmıştır. Kanun koyucu soyadına ilişkin daha önce açılan davaları ve doktrinde yapılan tartışmaları maalesef dikkate almamıştır. 2004 yılından AİHM direk Türkiye'ye karşı açılan kadının soyadı davasında ihlal kararı vermesine rağmen 2011 yılında Anayasa Mahkemesi, bu maddenin Anayasa'ya aykırı olmadığını oyçokluğu ile kabul etmiştir. Hal böyle olunca Anayasa Mahkemesi'nin 2011 tarihli bu kararı gerek karşı oy yazılarında gerekse de doktrinde son derece eleştirilmiştir. Öncelikle Anayasa Mahkemesi'nin 90. maddenin son fıkrasını hiçbir şekilde değerlendirmeye almamış olması eleştirilmiştir.⁸⁸ İlk derece mahkemeleri 90. maddenin son fıkrasını gerekçe göstererek Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, CEDAW gibi sözleşmelere mevcut düzenlemenin aykırılık teşkil ettiğini açıklamışlardır. Anayasa Mahkemesi'nin 90. maddeyi dikkate almamasının altında Anayasa Mahkemesi'nin bu normdaki değişiklikten haberdar olmaması yatamayacağına göre ve böyle bir gerekçe kabul edilemeyeceği göre bu maddenin neden dikkate alınmadığı açıklığa kavuşmamaktadır. Üstelik Anayasa Mahkemesi'nin bazı kararlarında bu normu kullandığı görülmektedir.

Yine ilk derece mahkemelerinin de belirttiği gibi direk Türkiye'yi konu alan Ünal Tekeli davasından AİHM başvurusunun mağduriyetine hüküm ederek bunu detaylı bir şekilde açıklamasına rağmen, Anayasa Mahkemesi 2011 yılındaki kararında hiçbir şekilde bu karara değinmeyip, AİHM'nin başka bir kararına atıf yapmıştır. İlginçtir ki, bu kararın ise tamamına değil; yalnızca bir kısmına ve eksik atıfta bulunulmuştur.⁸⁹

Anayasa Mahkemesi aile birliğinin ve bütünlüğünün sağlanması için kadının kocasının soyadını taşıması gerektiği yönündeki yaklaşımı da kabul edilemez niteliktedir. Zira karşı oy yazısında da Yıldırım tarafından belirtildiği gibi bu ispat edilmesi gereken bir iddiadır. Türk toplumunda soyadının kullanılması zorunluluğu 1934 tarihli Soyadı Kanunu ile birlikte getirilmiştir. O halde bundan önceki ailelerde, aile birliğinin olmadığını kabul etmek mümkün değildir.⁹⁰ Aile birliği ortak soyadının kullanımına bağlı ise neden kadının; erkeğin soyadını taşıması gerektiği, erkeğin kadının soyadını neden almadığı ya da neden ortak başka bir aile adının seçilemeyeceği hususlarında Anayasa Mahkemesi yeterince bir açıklama yapmamıştır. Oysa AİHM Ünal Tekeli davasında bu konulara değinmiştir. Gelenek, görenekler nedeniyle bireyin temel hak ve özgürlüklerinin ikinci plana atılamayacağı belirtilmiştir.⁹¹

Mahkeme kadının kocasının soyadını kullanmasını aile birliği için önemli bulurken o halde kadının kocasının soyadının önüne bekârlık soyadını kullanmasını neden doğru bulduğunu açıklayamamıştır. Anayasa Mahkemesi kadının iki soyadı kullanmasının bu birliğe zarar verip vermediğini de açıklayamamıştır. İki soyadının kullanılmasının adil dengeyi koruyacağı iddiası da kabul edilemez ve söz konusu bu durum AİHM tarafından Ünal Tekeli davasında da belirtilmiştir. Ayrıca iki soyadının sorunları çözmenin ötesinde, gerek kadın hakları gerekse de bürokraside sıkıntılar doğurduğu gerekçesiyle İsviçre gibi ülkelerde de kullanılmamaktadır.⁹²

88 Mortaş, Süleyman: Evlenen Kadın ile Velayeti Kadına Bırakılan Çocuğun soyadının Belirlenmesinde "Kocanın Soyadı" Parametresi Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi C. XX, Sa. 2, 2016, s. 350.

89 Tahmazoğlu-Üzeltürk, Sultan: Ad Ve Soyada İlişkin Kararlar Bireyin Kimlik Hakkı, Anayasa Hukuku Dergisi, C. 3, Sa. 5, 2014, s. 18; Çakırca, s. 149 vd., 155; Ulusal Yargı Kararlarının Etkisi ve Dikkate alınmasında Dair bkz. Gemalmaz, Mehmet Semih: Ulusal Yüksek Yargı Yerleri Kararlarında Ulusalüstü İnsan Hakları Hukuku Belgelerinin Kavranışı ve Kullanılışı, Özgürlükler Düzeni Olarak Anayasa- Fazıl Sağlam'a Armağan Prof. Dr. Fazıl Sağlam'a Armağan, Ankara 2006, s. 132-155.

90 Bkz. Anayasa Mahkemesi üyesi Engin Yıldırım'ın karşı oyu ve Çakırca, s. 160.

91 Tahmazoğlu-Üzeltürk, s. 17, Çakırca, s. 151.

92 Tahmazoğlu-Üzeltürk, s. 18.

Kadının soyadını düzenleyen bu hüküm, mutlak bir hak olan soyadının vazgeçilmez, devredilmez, kişiye sıkı surette bağlı bir hak olma özelliği ile sosyal statüyü açıklama ve belli bir soyu işaret etme işlevlerinin sadece erkek açısından bir anlam ifade etmesi sonucunu doğurmakta olup, kadın-erkek arasında cinsiyete dayalı ayrımcılık yapılmasına ve kadının maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkının ihlal edilmesine yol açmaktadır. Aile toplumumuzun temel yapı taşı olup kadın-erkek eşitliğine dayanmaktadır ve bu mevzuatımızda yapılan değişikliklerle kabul edilmiştir. Ama daha evliliğin başında kadının kocanın soyadını almaya zorlanması ve bunun kamu düzeni, aile birliğinin sağlanması gibi argümanlarla yapılması devlet eliyle ayrımcılık yaratılması olarak değerlendirilmiştir.⁹³ Anayasa Mahkemesi Anayasa'ya aykırı olmamak kaydıyla kanun koyucunun kamu düzeni gibi sebeplerle hakları düzenleme hususunda takdir marjı olduğunu belirtmiştir.⁹⁴ Doktrinde kadının soyadı üzerinde kişiye sıkı sıkıya bağlı devredilmez bir hakkı bulunmakta olduğu ve bu hakkın kamu düzeni ve kamu yararı gibi belirsiz kavramlarla kısıtlanmasının hakkın orantısız olarak sınırlandırılması olduğu ileri sürülmüştür.⁹⁵

Kadının kocasının soyadını almasının; nüfus ve kayıtlardaki belirsizliği ve ortaya çıkacak sorunları giderdiği savı da doğru değildir. Aksine kadının her evlenme ve boşanma işleminde soyadını değiştirmesi karışıklıklara yol açacak bir niteliktedir.⁹⁶ Evlenen ya da boşanan kadın her defasında meydana gelen değişiklik nedeniyle kimlik kartlarını ve ilgili belgeleri (nüfus cüzdanı, pasaport, banka cüzdanı, kredi kartı, sürücü belgesi, işiyle ilgili belgeler gibi birçok resmi veya özel belgeyi) yeniden düzenlemek zorunda kalmaktadır.⁹⁷ Evlendiğinde iradesine bakılmaksızın soyadı değişen kadın, boşandığında çocuğu ile aynı soyadını taşımak için bu defa da boşandığı kocasının soyadını kullanmakta menfaati bulunduğunu ve bunun kocaya bir zarar vermeyeceğini ispatlayamadığı takdirde önceki soyadına dönmek ve bütün bu belgeleri yenilemek mecburiyetiyle karşı karşıya kalmaktadır. Ayrıca bu düzenleme kadının özel yaşamına müdahale eden bir nitelik taşıyıp, kadına karşı cinsiyete dayalı farklı muameleyi açıkça gözler önüne sergilemektedir. Zira erkeğin kaç defa evlendiğini, ne zaman boşandığını, özel bir ilişki içerisinde olmadığı hiç kimse bilmezken; aynı özel hayata saygı prensibi kadınlar için geçerli olmamaktadır.⁹⁸ Kaldı ki kayıtlardaki belirsizlikler T.C. kimlik numarası ve E-Devlet gibi uygulamalarla azaltılıp önlenilebilir.⁹⁹

Anayasa ve pek çok kanunda kadın-erkek arasındaki ayrımcılığın giderilmesi sağlanmaya çalışılmış ve bu hususta Anayasa'nın 10. maddesinde değişiklik yapılmasına rağmen soyadına ilişkin kararda Anayasa Mahkemesi tarafından eşitlik ilkesi maalesef uygulanamamıştır. Oysa ki, Anayasa Mahkemesi 2011 yılında 2525 sayılı Soyadı Kanunu'nun 4. maddesinin ikinci fıkrasının "*Evliliğin feshi veya boşanma hallerinde çocuk anasına tevdi edilmiş olsa bile babasının seçtiği veya seçeceği adı alır*" biçimindeki birinci cümlesinin, Anayasa'nın 10, 13 ve 41. maddelerine aykırılığı iddiasını değerlendirirken söz konusu bu düzenlemeyi çocuğun soyadını seçme hakkının kadına tanınmamasının, velayet hakkının kullanılması bakımından cinsiyete göre ayırım yapılması sonucu doğuracağını belirterek, düzenlemenin Anayasa'nın 10. ve 41. maddelerine aykırı olduğu sonucuna varıp özellikle 10 ve 41. maddelerde meydana gelen değişiklikleri dikkate almıştır; ancak sırf kadının soyadını düzenleyen kararda bu maddelere değinilmemesi de son derece şaşırtıcıdır.¹⁰⁰ Söz konusu yalnızca kadının soyadı iken Anayasa Mahkemesi'nin bu maddeler kapsamında neden değerlendirme yapmadığı anlaşılmamaktadır.

93 Lina, s. 287.

94 Çakırca, s. 149.

95 Çakırca, s. 151; Apaydın-Öcal, s. 442; Atasoy, s. 160.

96 Çakırca, s. 151.

97 Çakırca, s. 146; Oruç, s. 454.

98 Çakırca, s. 151.

99 Çakırca, s. 154; Yıldırım Engin karşı oy yazısı.

100 Atasoy, s. 161

Anayasa Mahkemesi 2011 yılındaki kararında 187. maddeyi iptal edebilme imkânını mevzuatta yapılan değişikliklere ve Ünal Tekeli kararına rağmen kaçırmıştır. Bireysel başvuru kararlarında ise oybirliği ile kadının önceki soyadını kullanabileceğini kabul etmiştir. Ancak Anayasa Mahkemesi'nin bireysel başvuru kararları dikkate alındığında bu kararlarında da yine eşitlik ilkesini konu alan madde 10, 41 gibi bazı hükümleri değerlendirmedeği görülmektedir.¹⁰¹ Yine bireysel başvuru sonucunda verilen kararların diğer olaylara etkisi tartışmalıdır. Anayasa'nın 153. maddesinin son fıkrasında yer alan mahkeme kararlarının bağlayıcılığına ilişkin hükmün bireysel başvuru kararları için geçerli olmadığı savunulmaktadır.¹⁰²

HGK'nin kadının bekârlık soyadını haklı bir gerekçe göstermeksizin kullanabileceği ve soyadının bir kişilik hakkı olduğuna ilişkin tespitleri de son derece önemli olup HGK'nin ve Anayasa Mahkemesi'nin bireysel başvuru yoluyla vermiş olduğu kararlar, Yargıtay'ın da içtihatlarını etkilemiştir. Bu da kadınların en azından Yargıtay aşamasında haklarına kavuşmasını sağlayacaktır. Ancak Yargıtay'ın vermiş olduğu bazı kararlarındaki muhalefet şerhlerinde Anayasa'nın 90. maddesinin uygulanmayacağı, zira kadının uluslararası anlaşmalarda kadının soyadını düzenleyen doğrudan bir normun olmadığı ileri sürülmüştür. Söz konusu bu tespit kanımızca isabetli değildir. AİHS'de kadının soyadını direk düzenlemeyen bir norm olmazsa bile CEDAW 16. maddenin 1. fıkrasının g bendinde kadının soyadı açıkça düzenlenmiştir. Ayrıca kadına kocanın soyadını taşımasının empoze edilmesi yine AİHS'de yer alan ayrımcılık yasağı gibi bir normun da doğrudan ihlalidir.

V. Alman Hukuku'nda Kadının Soyadı

Almanya'da da kadının soyadı çok tartışılıp zamanla değiştirilmiştir. Alman Medeni Kanunu'nun ilk versiyonunda aile adı olarak kocanın soyadını seçilmiş olup kadının evlenince erkeğin soyadını alacağı belirtilmiştir. 1957 yılında Eşit Haklar Yasası'yla (Gleichberechtigungsgesetz) yapılan değişiklikle kadının, kocasının soyadının önüne bekârlık soyadını da getirebileceği hükme bağlanmıştır. 14.06.1976 yılında değiştirilip 01.07.1976 yılında yürürlüğe giren Aile Hakkında Kanun uyarınca eşlerin, kadının ya da kocanın soyadını aile adı olarak seçebileceği düzenlenmiş olup sadece erkeğin soyadını aile adını olarak kullanma zorunluğu ortadan kaldırılmıştır. Buna göre soyadı aile adı olarak seçilmeyen taraf da ya bekârlık soyadını ya da evlenmeden önceki soyadını aile adının önünde kullanabilir. Eşlerin ortak bir aile adının belirlemediği durumlarda ise kocanın soyadının aile adı olacağı belirtilmiştir. Ancak Federal Alman Anayasa Mahkemesi, tarafların ortak bir aile adı seçmemeleri durumunda erkeğin soyadına öncelik veren bu düzenlemeyi Anayasa'ya aykırı bularak iptal etmiş ve yasal düzenleme yapılan kadarki süreç içinde tarafların sadece kendi soyadlarını kullanacağına hüküm etmiştir.¹⁰³ Anayasa Mahkemesi'nin bu iptal kararını dikkate alan kanun koyucu 01.04.1994 yılında yaptığı yeni değişiklikle tarafların ortak bir aile adı seçmeleri zorunluluğundan vazgeçmiş olup tarafların dilerlerse ortak bir aile adı kullanabileceğini düzenlemiştir. Ayrıca tarafların aile adı belirlemeleri durumunda bekârlık ya da daha önceki adlarını (erheirateter) aile adının önüne kullanabilecekleri düzenlenmiştir. Ortak bir aile adının kullanılma zorunluluğu ortadan kaldırıldığı için de Alman Medeni Kanunu'nun 1617. maddesi uyarınca çocuğun hangi soyadını taşıyacağına eşlerce belirlenmesi gerekmektedir.

Ortak aile adı seçilirken eşlerden birinin yalnızca bekârlık soyadı olacağı, örneğin kadının kocasının ölmesi halinde evlenmeden önce kullandığı eski eşinin soyadının aile adı olarak kullanamaması Federal

101 Duymaz, Erkan: Anayasa Mahkemesi'nin Soyadına İlişkin Kararları Üzerine Düşünceler, Anayasa Hukuku Dergisi, C. 3, Sa. 5, 2014. s. 49 vd.

102 Tahmazoğlu-Üzeltürk, s. 8.

103 BVerfG, FamRZ 1988, s. 50. Karara ilişkin değerlendirmeler için bkz. Diederichsen, Uwe: Der Ehe und Familienname nach dem 1.EheRG, NJW 1976, s. 1169 vd; Coester, Michael: Verfassungswidrigkeit des Ehenamensrecht Jura 1991, s. 580 vd.; Hepting, Reinhard: Grundlinien des aktuellen Familienamensrecht, FPR 2002, s. 115.

Alman Anayasa Mahkemesi tarafından 2004 yılında Anayasa'ya aykırı bulunmuştur.¹⁰⁴ Artık aile adı oluşturulurken böyle bir kısıtlama da bulunmamaktadır. Ancak Alman hukukunda hem kadının hem erkeğin soyadının birleştirilmesinden oluşacak aile adına yer verilmemiştir.

Alman hukukunda da soyadına dair yapılan değişikliklerin yeterli olmadığı, hala bazı konuların kanun koyucu tarafından yeteri açıklıkta düzenlenmediği belirtilmektedir. Bu nedenle de kanun koyucunun mevcut yasayı defalarca değiştirmesi, bir yapboza dönüştürmesindenense; soyadı ve ada ilişkin yeni, temeli sağlam bir düzenlenmenin yapılmasının daha doğru olacağı belirtilmiştir.¹⁰⁵ Hatta Alman hukukunda da aile adı olarak iki tarafın adının da kullanılmasına imkân verilmesi gerektiği belirtilmiştir.

106

SONUÇ

Soyadı üzerinde bireyin devredilmez, vazgeçilemez nitelikte kişiye sıkı sıkıya bağlı bir mutlak hakkı bulunmaktadır. Ayrıca soyadının bir kamu düzeni fonksiyonu olup toplumda hak ve borçların belirlenmesinde karışıklıkların ortadan kaldırılması için adın ve soyadın değişmezliği ve kullanılması zorunluluğu vardır. Ad ve soyadı ancak haklı gerekçelerle mahkeme kararlarıyla değiştirilebilecekken Türk hukuk sisteminde evlenme ile kadının soyadı kendiliğinden değişmekte olup bu hususta tarafların iradesi hiçbir rol oynamamaktadır. Kadının soyadını düzenleyen 187. madde AİHM, Anayasa Mahkemesi ve Yargıtay kararlarına konu olup doktrinde de üzerinde tartışılan en önemli konulardan biridir. Kadının tek başına önceki soyadını kullanmasına başlangıçta izin vermeyen yargı kararları zamanla değişmiştir. Anayasa Mahkemesi'nin bireysel başvuru kapsamında vermiş olduğu kararlar, HGK kararı ve Yargıtay'ın kadının soyadına ilişkin değişen kararları sevindirici olup ilk derece mahkemeleri tarafından dikkate alınacak olsa da evli kadının 187. madde karşısında kadının sadece kendi soyadını kullanmak istiyorsa yargı yoluna başvurması gerçeğini ortadan kaldırmamaktadır. NHK madde 35 uyarınca “*kesinleşmiş mahkeme hükmü olmadıkça nüfus kütüklerinin hiçbir kaydı düzeltilemez*” ibaresi nedeniyle nüfus müdürlükleri kadının sadece kendi soyadını kullanma taleplerini reddetmekte olup kadın evlendiğinde erkeğin soyadını kendiliğinden (*ipso iure*) alacaktır. Kendi önceki soyadını kullanmak isteyen kadın başvuru yollarını tüketmeden direk Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuruda da bulunamayacaktır. Söz konusu bu durum mahkemelerin iş yükünü artıracak gibi en temel kişilik hakkını kullanması için kadının bu kadar çaba sarf etmesini haklı kılacak hiçbir gerekçede bulunmamaktadır. Anayasa'mızda kadın-erkek eşitliğine dair yapılan olumlu değişiklikler, AİHM kararı ve yargı kararlarında meydana gelen değişiklikler hatta 187. maddenin değiştirilmesine yönelik yapılan tekliflere rağmen kanun koyucunun henüz kadının soyadına ilişkin gerekli düzenlemelerde bulunmaması son derece üzücüdür. Kadının soyadına ilişkin kanun koyucu tarafından bir değişiklik yapılmasına rağmen, yargının farklı kararlar vermesinin erkler ayrılığını da zedelediği ileri sürülmüş¹⁰⁷ ve Türkiye'nin taraf olduğu anlaşmalardan doğan yükümlüklerini tam olarak yerine getirmedeği sonucuna varılmıştır.

Kadının soyadı meselesinin başta Almanya olmak üzere değişik ülkelerde, değişik şekillerde düzenlediği görülmektedir. Almanya örneğinde de olduğu gibi başka ülkelerde de kadının soyadını düzenleyen hükümler mahkeme kararları doğrultusunda birçok değişiklikle bugünkü hallerini almışlardır.

104 BverfGE FamRZ 2004, 515; Manteuffel, Kerstin: Zur Reform des Ehenamensrechts - quo vadis, Gesetzgeber?, NJW 2004, s. 1773 vd.; Sacksofsky, Ute: Das Ehenamensrecht zwischen Tradition und Gleichberechtigung - zum neuen Ehenamensurteil des BVerfG, FPR 2004, s. 371 ve 374.

105 Gaaz, Berthold: Das deutsche Ehenamensrecht — gestern, heute und morgen, StAZ 2006, s. 164; Wagenitz, Thomas/ Bornhofen, Heinrich: Wahl und Qual im Namensrecht, FamRZ 2005, s.1427

Hepting, Reinhard: Regelungszwecke und Regelungswidersprüche in Namensrecht, StAZ 1996, s. 1 vd.

106 Gaaz, s.164, Wagenitz/Bornhofen, s. 1425 vd.

107 Oruç, s. 459.

Türk hukukunda kadının soyadına ilişkin hükmün ya kanun koyucu tarafından değiştirilmesi ya da Anayasa Mahkemesi tarafından somut norm yoluyla iptal edilmesi gerekir, ancak Anayasa'nın 152. maddesi uyarınca Anayasa Mahkemesi'nin 2021 yılına kadar böyle bir imkânı bulunmamaktadır. Kanun koyucunun yapılan bu tartışmalara daha fazla kulak tıkanmadan; mahkeme kararları, taraf olunan uluslararası anlaşmalar ve diğer ülkelerde kadının soyadında meydana gelen değişiklikleri dikkate alarak eşitlik ilkesi temelli tarafların iradesine öncelik tanıyan bir hukuki düzenleme yapması gerektiğini düşünmekteyiz. Söz konusu bu değişiklikler yapılırken çocuk ve eşlerin menfaatinin de göz önünde bulundurulması gerekir.

KAYNAKÇA

ABİK, Yıldız: Kadının Soyadı ve Buna Bağlı Olarak Çocuğun Soyadı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2005.

AKINTÜRK, Turgut: Türk Medeni Kanunu'nda Kadın-Erkek Eşitsizliği ve Giderilmesi, Türk ve Alman Özel Hukuku'nda Kadın Sempozyumu, Ankara 2002.

ARNDT, Nicole: Die Geschichte und Entwicklung des familienrechtlichen Namesrechts in Deutschland unter Berücksichtigung des Vornamensrechts. München 2003.

ARSLAN, Gülay: Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına Dair Sözleşme (Öngörülen Haklar ve Öngörülen Usuller), İÜHFİM, C. LXII, Sa. 1-2, 2004, s. 3-43.

ATASOY, Hakan: Evli Kadının Soyadı Sorunu 'Anayasal' Mı? 'Bireysel' Mi?, Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, S. 5, 2015, s. 131 – 170.

AYAN, Serkan: Anayasa Mahkemesi Kararları ve Çocuklar ile Kadının Soyadına İlişkin Değişiklik Tasarısı Taslağı Işığında Soyadının İlk Kez Edinilmesi, Kendiliğinden Değişmesi ve Değiştirilmesi, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi C. XVI, Y. 2012, Sa: 4, s. 19-90.

BERGER, Elisabeth: Name und Recht Die Entwicklung der Familiennamen und ihre Einbeziehung in der Rechtsordnung Zeitschrift der Saving- Stiftung Für Rechtsgeschichte, Germanistische Abteilung, Band 117, 2000, s. 564-591.

BERKİ, Şakir: Türk Medenî Kanunu'nda Evlenmenin Evli Kadınla İlgili Neticeleri, Hüseyin Cahit Oğuzoğlu'na Armağan Ankara 1972.

COESTER, Michael: Verfassungswidrigkeit des Ehenamensrecht, Jura 1991, s. 580-585.

ÇAKIRCA, Seda İrem: Evli Kadının Soyadına İlişkin Güncel Gelişmelerin Değerlendirilmesi, İÜHFİM, C. LXX, Sa. 2, s. 145-164.

ÇAKIRCA, Seda İrem: Turkish Civil Code and CEDAW: Never Shall the Twain Meet?, Annales de la Faculté de Droit d'Istanbul C. 45, Sa. 62 (2013), s. 145-192.

DIEDERICHSEN, Uwe: Der Ehe und Familienname nach dem 1.EheRG, NJW 1976, s. 1169-1177.

DOĞAN, Murat: Türk Medenî Kanunu'nun Evliliğin Genel Hükümleri Bakımından Getirdiği Yenilikler" AÜHFİM, C.52, Sa. 4, 2003, s. 93-129.

DURAL, Mustafa/**ÖĞÜZ**, Tufan/**GÜMÜŞ**, Mustafa. Alper. Türk Özel Hukuku, Cilt III, Aile Hukuku, İstanbul 2014.

DUYMAZ, Erkan: Anayasa Mahkemesi'nin Soyadına İlişkin Kararları Üzerine Düşünceler, Anayasa Hukuku Dergisi, C. 3, Sa. 5, 2014, s. 37-53.

EKŞİ, Nuray: Medeni Kanunun Kadının Soyadına İlişkin Hükmünün AIHS, Anayasa, CEDAW ve MÖHUK Kapsamında Değerlendirilmesi (Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Özel Sayısı, 2011/II - 2012/I, Prof. Dr. Erhan ADAL'a Armağan, İstanbul 2012, s. 311-331.

ERDOĞAN, İhsan: Şahsiyeti İncitici Soyadı Meselesi, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 6 (1-2), 1998, s.706-712.

ERGENE, Deniz: İnsan Hakları Hukuku'ndaki Gelişmeler Işığında Türk Hukukunda Kadının ve Çocuğun Soyadı Meselesi ve Medenî Kanun'da Değişiklik Önerisi, MHB Yıl 31, Sa. 2, 2011, s. 123-176.

FLEISCHER, Wolfgang: Die deutsche Personennamen Geschichte, Bildung und Bedeutung. Berlin 1964.

GAAZ, Berthold: Das deutsche Ehenamensrecht — gestern, heute und morgen, StAZ 2006, s. 157-165.

GEMALMAZ, Mehmet Semih: Ulusal Yüksek Yargı Yerleri Kararlarında Ulusalüstü İnsan Hakları Hukuku Belgelerinin Kavranışı ve Kullanılışı, Özgürlükler Düzeni Olarak Anayasa- Fazıl Sağlam'a Armağan Prof. Dr. Fazıl Sağlam'a Armağan, İmaj Kitabevi, Ankara 2006.

GIESEN, Dieter: Der Familiennahme aus rechtshistorischer, rechtsvergleichender und rechtspolitischer Sicht, FuR 1993, s. 65-81.

GÖZTEPE, Ece: Anayasal Eşitlik Açısından Evlilikte Kadınların Soyadı, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 54-2, s. 101-130.

GÜNGÖR, Ayşegül (Editör): Kadın Haklarına İlişkin Uluslararası Hukuk Düzenlemeleri Ankara Barosu Yayınları.

HATEMİ, Hüseyin/**KALKAN OĞUZTÜRK**, Burcu: Aile Hukuku, İstanbul 2013.

HAVUTÇU, Ayşe: Türk Medeni Kanununda Kadın-Erkek Eşitliğine Ters Düşen Hükümler ve Reform Çalışmaları, İzmir Barosu Dergisi, Sa. 1, Ocak 1998.

HELVACI, Serap/**KOCABAŞ**, Gediz: Fransız, Alman, İsviçre ve Türk Hukuklarında Kadının Soyadı, Mehmet Akif Aydın'a Armağan MÜHF- HAD, C. 21, Sa. 2 (özel sayı), 2015, s. 615-644.

HEPTING, Reinhard: Grundlinien des aktuellen Familiennamensrecht, FPR 2002, s. 115-121.

HEPTING, Reinhard: Regelungszwecke und Regelungswidersprüche in Namensrecht, StAZ 1996, s. 1-11.

HERMANN, Robert: Ueber das Recht der Namensführung in der Namensänderung AcP 45 (1862), s. 153-169.

KILIÇOĞLU, Ahmet: Medeni Kanun Açısından Kadın-Erkek Eşitliği, Ankara Barosu Dergisi, 1991/1, s. 9-17.

LEVI, Sigmund: Vorname und Familienname im Recht, 1888 Gießen.

LİNA, İslam: Kadının Soyadı, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Kongresi 2015, s. 287-302.

MANTEUFFEL, Kerstin: Zur Reform des Ehenamensrechts - quo vadis, Gesetzgeber?, NJW 2004, s. 1773-1775.

MOROĞLU, Nazan: Kadının Kimlik Sorunu “Kadının Soyadı” (Kadının Kimlik Sorunu), Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Mart-Nisan 2012, Sa. 99, s. 245-268 (Kısaltma: Moroğlu, TBBD 2012, s.).

MOROĞLU, Nazan: Uluslararası Belgelerde Kadın Erkek Eşitliği, İstanbul Barosu Yayınları, 2005.

MORTAŞ, Süleyman: Evlenen Kadın ile Velayeti Kadına Bırakılan Çocuğun soyadının Belirlenmesinde “Kocanın Soyadı” Parametresi Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi C. XX, Sa. 2, 2016, s. 311-369.

NOMER, Haluk Nami: Avrupa Birliği'ne Üye Devletlerde ve Türkiye'de Evlenen Kadının ve Ortak Çocuğun Soyadı, MHB Yıl 22, 2002, s. 421-450.

OKTAY-ÖZDEMİR, Saibe: Anayasa Mahkemesi'nin Soyadı Kanunu m. 4'ü İptal Eden 8.12.2011 Tarih ve 119/165 Sayılı Kararının Değerlendirilmesi, Anayasa Mahkemesi'nin Medeni Hukuka İlişkin Kararlarının Değerlendirilmesi Sempozyumu, 21 Mayıs 2012, XII Levha Yayıncılık.

ORUÇ, Murat: Evli Kadının Münhasıran Bekârlık Soyadını Kullanabilmesi, TAAD Yıl:7, Sa. 27, Temmuz 2016, s. 451-465.

ÖCAL-APAYDIN: Bahar: Son Yargı Kararları Işığında Kadının Soyadı Meselesi Çözümüne Kavuşturulmuş Mudur? İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi C. 6 Sa. 2, 2015, s. 425-457.

ÖZDAMAR, Demet: Pozitif (Olumlu) Ayrımcılık Yönü ile Avrupa Birliği'nde ve Türkiye'de Kadının Hukuki Konumuna İlişkin Son Gelişmeler, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 14 (2), 2006, s. 11-67.

ÖZDAMAR, Demet: Türk Hukukunda Özellikle Türk Medeni Kanunu Hükümleri Karşısında Kadının Hukuki Durumu (Eski ve Yeni Türk Medenî Kanunu Karşılaştırmalı), Seçkin Yayınevi, Ankara, 2002.

ÖZDEMİR, Hayrünisa: Türk ve İsviçre Medenî Hukuku'nda Ad Üzerindeki Hak ve Korunması, AÜHFD, C. 57, Sa. 3, 2008, s. 561-598.

ÖZEN, Burak: Soyadının Soybağı Yoluyla Kazanılması ve Bu Yolla Kazanılan Soyadında Değişiklik Yapılması, MÜHF-HAD, C.16, Sa. 3-4, 2010, s. 171-194.

ÖZTAN, Bilge: Medeni Hukukun Temel Kavramları, Turhan Kitabevi, 37. Bası, Ankara 2012.

SACKSOFSKY, Ute: Das Ehenamensrecht zwischen Tradition und Gleichberechtigung - zum neuen Ehenamensurteil des BVerfG, FPR 2004, s. 371-375.

SİRMEN, Lale: Medeni Hukuktaki Son Gelişmelerin Işığı Altında Evlenme ve Boşanma Alanında Yeniden Düzenlenmesi Gereken Konular, Hukukta Kadın Sempozyumu, Ankara 2000, s. 82-90.

ŞİRİN, Tolga: Türkiye'de Anayasa Şikâyeti, (Bireysel Başvuru): İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi ve Almanya Uygulaması ile Mukayeseli Bir İnceleme, İstanbul: XII Levha, 2013.

TAHMAZOĞLU-ÜZELTÜRK, Sultan: Ad Ve Soyada İlişkin Kararlar Bireyin Kimlik Hakkı, Anayasa Hukuku Dergisi, C. 3, Sa. 5, 2014, s. 11-36.

YILMAZ, Merve: Evli Kadının Soyadı, TAAD, Yıl: 3, Sa. 10, Temmuz 2012, s. 129-151.

YILMAZ-KILIÇOĞLU, Kumru: Kadının Bitmeyen Soyadı Sorunu 2014/ 4 Ankara Barosu Dergisi, s. 579-592.

YÜKSEL, Sera Reyhani: Türk Medeni Kanunu Bakımından Kadın-Erkek Eşitliği, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. XVIII, Sa. 2, 2014, s. 175-200.

ZEYTİN, Zafer: Türk Medenî Kanunu'nda Kadın- Erkek Eşitliğine İlişkin Düzenlemeler, Prof. Dr. Hüseyin Hatemi'ye Armağan, C. II, İstanbul 2009, s. 1649-1680.